

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему
**«ПОВОЄННІ ПРІОРИТЕТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
4 курсу групи ПУіА 2022-1
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

Вероніка БУДАЙЧИК
(ім'я та прізвище)

Керівник Христина КАЛАШНІКОВА
(ім'я та прізвище)

Рецензент Тетяна КОЛЯДА
(ім'я та прізвище)

Рецензент Світлана ГАЙДУЧЕНКО
(ім'я та прізвище)

Харків – 2026 року

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту
Кафедра менеджменту і публічного адміністрування
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
проф. Марина НОВІКОВА

«19» травня 2026 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Будайчик Вероніки Михайлівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Повоєнні пріоритети функціонування механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні»
2. Керівник роботи Калашнікова Христина Ігорівна, к. е. н., доцент затверджені наказом закладу вищої освіти від 19.05.2026 р. № 428-03
Строк подання здобувачем роботи 22.06.2026 р.
3. Вихідні дані до роботи чинне законодавство, матеріали переддипломної практики, періодична спеціальна література, інші джерела.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: Розділ 1. Теоретичні засади механізмів державного управління розвитком регіонів у повоєнний період. Розділ 2. Аналіз сучасного стану та ефективності механізмів державного управління розвитком регіонів України. Розділ 3. Повоєнні пріоритети та напрями удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні.
5. Перелік графічного матеріалу: 1. Титульний лист. 2. Актуальність теми, мета, об'єкт, предмет. 3. Ознаки регіону. 4. Базові складові триєдиної концепції сталого стратегічного розвитку регіону (від ООН). 5. Основні підходи до розуміння механізмів державного управління регіональним розвитком. 6. Основні аспекти механізмів державного управління розвитком регіонів України. 7. Основні принципи та підходи державного управління регіональним розвитком у повоєнний період. 8. Стратегічні орієнтири

державної регіональної політики. 9. Основні проблемні аспекти діючих механізмів державного управління розвитком регіонів України. 10. Механізми державного управління розвитком регіонів в умовах воєнного стану. 11. Особливості функціонування регіонів України в умовах воєнного стану. 12. Практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації. 13. Основні етапи розробки Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України. 14. Висновки дослідження відповідно до завдань.

6. Дата видачі завдання 19 травня 2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Дослідження основних літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи	01.06.2026-06.06.2026	виконано
2.	Розділ 1. Теоретичні засади механізмів державного управління розвитком регіонів у повоєнний період	01.06.2026-06.06.2026	виконано
3.	Розділ 2. Аналіз сучасного стану та ефективності механізмів державного управління розвитком регіонів України	07.06.2026-12.06.2026	виконано
4.	Розділ 3. Повоєнні пріоритети та напрями удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні	13.06.2026-16.06.2026	виконано
5.	Висновки	17.06.2026	виконано
6.	Оформлення графічного матеріалу	18.06.2026	виконано
7.	Оформлення пояснювальної записки	19.06.2026-21.06.2026	виконано
8.	Попередній захист	22.06.2026	виконано
9.	Захист	24-25.06.2026	

Здобувачка вищої освіти

_____ (підпис)

Вероніка БУДАЙЧИК

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Христина КАЛАШНІКОВА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	10
1.1. Сутність та основні поняття механізмів державного управління регіональним розвитком.....	10
1.2. Наукові підходи до побудови механізмів державного управління розвитком регіонів у період трансформації.....	18
1.3. Принципи та концептуальні основи державного управління розвитком регіонів у контексті повоєнного відновлення.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	37
2.1. Сучасні стратегічні орієнтири державної регіональної політики України.....	37
2.2. Зарубіжний досвід реалізації політики регіонального розвитку в умовах післявоєнного відновлення.....	44
2.3. Оцінка ефективності та проблемні аспекти діючих механізмів державного управління розвитком регіонів України.....	53
РОЗДІЛ 3. ПОВОЄННІ ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ.....	61
3.1. Особливості функціонування регіонів України в умовах воєнного стану та їх вплив на подальший розвиток.....	61
3.2. Пріоритети відновлення соціально-економічної та інфраструктурної системи регіонів у повоєнний період.....	70
3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного	

управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації.....	80
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93

ВСТУП

Повномасштабна війна спричинила великі втрати та руйнування інфраструктурного, економічного, соціального й екологічного потенціалу регіонів України. У цих умовах відновлення територій потребує переосмислення підходів до державного управління регіональним розвитком із урахуванням нових безпекових, економічних та соціальних викликів повоєнного періоду. Забезпечення збалансованого розвитку регіонів набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє мінімізувати регіональні диспропорції та запобігати поглибленню нерівності між територіями.

Стійкість регіонального розвитку передбачає інтеграцію економічних, соціальних та екологічних складових у процеси відновлення, а також орієнтацію на європейські підходи сталого розвитку. Це, у свою чергу, потребує впровадження сучасних, ефективних та прозорих механізмів державного управління, здатних забезпечити підзвітність, результативність управлінських рішень і раціональне використання ресурсів. Натомість застарілі управлінські інструменти, обмеженість фінансового забезпечення, наслідки кризових явищ та воєнних дій суттєво ускладнюють досягнення стійкого розвитку регіонів.

Підвищення результативності державного управління регіонального розвитку виступає важливою передумовою успішного проведення соціально-економічних реформ, а в умовах воєнного стану, а також основою для відновлення економічної активності, реконструкції інфраструктури та забезпечення належного рівня життя населення. У сучасних умовах ефективність функціонування регіонів значною мірою залежить від удосконалення механізмів державного управління їхнім розвитком, формування цілісної концепції повоєнного відновлення регіонів України та розроблення дієвих інструментів її практичної реалізації. Важливим є також здатність органів публічної влади акумулювати як внутрішні, так і зовнішні ресурси, забезпечувати їх раціональний розподіл та ефективне використання.

Загалом підвищення ефективності механізмів державного управління визначається як ключовий чинник забезпечення повоєнного відновлення та подальшого стійкого розвитку регіонів України на засадах збалансованості та рівних можливостей для всіх територій.

Проблематика сталого розвитку регіонів досліджувалася у працях багатьох науковців, зокрема Бурик З.М., Бурди А.І., Вишиванюка М.В., Дейлі Г., Коротича О.Б., Кувшинова М.А., Латиніна М.А., Лащук О.С., Мельника Л.Г., Попової О.Л., Стрільчука В.А., Чернова С.В., Шевчука В.Я.

Водночас, попри значний науковий доробок у сфері публічного управління та регіонального розвитку, в умовах повоєнного відновлення України залишаються недостатньо опрацьованими питання визначення пріоритетів удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів, а також методичні підходи до їх формування з урахуванням сучасних викликів і потреб трансформації регіональної політики.

Мета дослідження полягає у визначенні повоєнних пріоритетів функціонування механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні та обґрунтуванні напрямів їх удосконалення для забезпечення ефективного відновлення, збалансованого розвитку територій і підвищення результативності регіональної політики держави в умовах післявоєнної трансформації.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- узагальнити теоретичні засади механізмів державного управління розвитком регіонів у повоєнний період;
- проаналізувати сучасний стан та ефективність механізмів державного управління розвитком регіонів України;
- вивчити зарубіжний досвід реалізації політики регіонального розвитку в умовах післявоєнного відновлення;
- дослідити повоєнні пріоритети та напрями удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні;

– надати практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації.

Об’єкт дослідження – процеси державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнного відновлення та трансформаційних змін.

Предмет дослідження – повоєнні пріоритети функціонування механізмів державного управління розвитком регіонів України, а також інструменти й підходи до їх удосконалення для забезпечення ефективного відновлення та збалансованого регіонального розвитку.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Системний та діалектичний підходи дали змогу розглянути механізми державного управління розвитком регіонів України як цілісну динамічну систему, що функціонує в умовах повоєнного відновлення та трансформаційних змін. Формально-логічний метод застосовано для уточнення понятійно-категоріального апарату та обґрунтування повоєнних пріоритетів удосконалення механізмів державного управління регіональним розвитком. Методи аналізу та синтезу дозволили виявити сучасні проблеми функціонування управлінських механізмів та узагальнити ключові чинники, що впливають на ефективність відновлення регіонів України. Метод порівняльного аналізу використано для дослідження зарубіжного досвіду повоєнної реконструкції та управління регіональним розвитком з метою визначення можливостей його адаптації в українських умовах. Метод узагальнення забезпечив систематизацію наукових підходів до формування механізмів державного управління розвитком регіонів у кризових та постконфліктних умовах. Методи індукції та дедукції дали змогу сформулювати логічні висновки щодо тенденцій трансформації регіональної політики держави. Методи моделювання та прогнозування використано для обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державного управління

розвитком регіонів України та визначення перспектив їх функціонування у повоєнний період.

Теоретичною базою бакалаврського дослідження є фундаментальні положення теорії державного управління, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, а емпіричною – нормативно-правові акти України, дані соціологічних опитувань, матеріали науково-практичних конференцій, публікації наукових видань, статистичні матеріали.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, отримані у результаті дипломного дослідження, можуть бути корисними у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при формуванні та реалізації регіональної політики в умовах повоєнного відновлення України. Розроблені підходи та рекомендації можуть бути використані для вдосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів, підвищення ефективності управлінських рішень, а також забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку територій.

Практичне значення результатів дослідження полягає також у можливості їх застосування при розробці стратегій і програм відновлення регіонів, плануванні відбудови інфраструктури, залученні інвестиційних ресурсів та координації дій органів публічної влади. Окремі положення роботи можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін з публічного управління, регіональної політики та державного адміністрування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Сутність та основні поняття механізмів державного управління регіональним розвитком

Державне управління розвитком регіонів України реалізується через формування та впровадження відповідних механізмів на регіональному рівні. Одним із ключових завдань у цій сфері є визначення теоретико-методологічних засад управління розвитком територій, що набуває особливої актуальності в умовах глобальних трансформацій та дії правового режиму воєнного стану.

Розвиток регіонів сьогодні є однією з пріоритетних проблем державної політики, оскільки воно спрямоване на економічне зростання, підвищення добробуту населення та зменшення міжрегіональних диспропорцій. Такий розвиток передбачає узгоджене функціонування економічної, соціальної та екологічної сфер і потребує ефективної системи державного управління, здатної реагувати на кризові виклики, зокрема воєнні дії, економічні потрясіння та інфраструктурні втрати.

У науковій літературі існують різні підходи до трактування поняття «регіон». Так, у Законі України «Про засади державної регіональної політики» регіон визначено як Автономну Республіку Крим, області, міста Київ та Севастополь [53], що відображає адміністративно-територіальний підхід. У європейських документах регіон розглядається як територіальна одиниця нижчого рівня з елементами самоврядування або як просторове утворення зі спільними ознаками та ідентичністю населення [57].

Регіон визначається як адміністративно-територіальна одиниця з власною владою та бюджетом, як господарська територія з певними економічними характеристиками [34], як соціально-економічний простір зі

спільними умовами розвитку або як територіальне утворення з визначеними межами та особливостями; складний територіально-економічний комплекс [22], або як простір із соціокультурною ідентичністю та прагненням до самозбереження [56]. Також регіон трактується як оптимальна територіальна система, або як однорідна територія, що вирізняється спільними ознаками [28; 6]. Деякі науковці зосереджені на системному характері регіону як соціально-економічного утворення з власними функціями та зв'язками із зовнішнім середовищем [47]. Таким чином, існуючі підходи вказують на багатовимірність трактування регіону.

Регіону притаманні певні ознаки: історично-географічна, територіально-адміністративна, територіально-просторова, економічна, ресурсна, соціологічна, соціально-економічна, виробничо-технологічна, соціокультурна, геополітична, інституційна, комплексна. Кожна з ознак характеризує дане явище з різних позицій, тому єдиного підходу до тлумачення поняття «регіон» не існує (рис. 1.1.)

Рис. 1.1. Ознаки регіону

Регіон є підсистемою національної соціально-економічної системи, яка

одночасно забезпечує автономність регіональних інтересів і орієнтується на досягнення загальнодержавних стратегічних цілей розвитку [10]. Регіон виступає як складна соціально-економічна категорія, що поєднує територіальний, господарський та функціональний виміри відтворювального процесу в межах певної частини країни [43]. Отже, регіон – це адміністративно-територіальна підсистема національної економіки зі стійкими соціально-економічними зв'язками, певною внутрішньою єдністю та здатністю забезпечувати відтворювальні процеси, а також реалізацію програм регіонального розвитку.

У сучасних умовах особливої ваги набуває питання здатності регіонів протистояти кризовим явищам і забезпечувати довгострокову стабільність розвитку. Стійкість регіонального розвитку розглядається як ключова передумова ефективної регіональної політики, оскільки регіони виступають простором реалізації економічних, соціальних та інноваційних процесів. Рівень стійкості регіонів значною мірою залежить від політичних, економічних і соціальних чинників, а також від якості інфраструктури управління кризами та здатності до міжрегіональної і міжнародної взаємодії. Водночас глобальні та локальні загрози – фінансові кризи, стихійні лиха, епідемії, воєнні дії – актуалізують питання забезпечення регіональної стійкості на всіх рівнях управління [68].

До основних загроз стійкому регіональному розвитку належать екологічні проблеми, економічна нестабільність, інфраструктурна недостатність, політичні конфлікти, соціальні дисбаланси та вплив глобальних кліматичних змін. Подолання цих викликів потребує впровадження інноваційних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної, соціальної та екологічної рівноваги. У Стратегії національної безпеки України стійкість визначається як здатність держави та суспільства швидко адаптуватися до змін безпекового середовища та забезпечувати безперервне функціонування систем життєдіяльності [60]. Стійкість означає здатність системи зберігати структуру та функції під

впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, а також ефективно відновлюватися після кризових ситуацій. Таким чином, забезпечення стійкого регіонального розвитку потребує балансу між соціально-економічними та екологічними чинниками, ефективного управління, розвитку внутрішнього контролю, розширення міжрегіональної співпраці та створення сприятливих умов для розвитку підприємництва як основи економічної стабільності регіонів.

До ключових факторів регіональної стійкості належать:

- економічна стійкість – розвиток диверсифікованої економіки, низьке безробіття та стабільне зростання, що формують основу регіональної стабільності;

- політична стійкість – ефективне управління, дотримання верховенства права та стабільність інституційної системи;

- соціальна стійкість – розвинуті соціальні інститути, залученість громад і мінімізація соціальної напруги;

- екологічна стійкість – раціональне використання ресурсів, охорона довкілля та адаптація до кліматичних змін;

- безпекова стійкість – забезпечення громадської безпеки, ефективна робота правоохоронних органів і систем реагування на надзвичайні ситуації;

- фінансова стійкість – збалансованість доходів і видатків регіону, що гарантує фінансову спроможність.

Зазначені фактори визначають загальний рівень регіональної стійкості, при цьому кожна територія має власні специфічні умови та виклики розвитку.

Важливою складовою є економічна стійкість, яка характеризує здатність економіки регіону протистояти кризовим явищам, зокрема спадам виробництва чи ринковим коливанням. Її рівень визначається доходами населення, зайнятістю, інвестиційною активністю, розвитком інфраструктури, освіти та науки, а також загальною політичною стабільністю.

Суттєвий вплив на регіональний розвиток мають демографічні

процеси. Міграція може як посилювати економічний потенціал регіону через приплив ресурсів і робочої сили, так і створювати структурні дисбаланси. Натомість старіння населення підвищує навантаження на соціальні системи та зменшує трудовий потенціал, що потребує державного регулювання у сфері демографічної політики та соціального забезпечення.

Окремо слід виділити фінансову стійкість регіонів, яка є критично важливою складовою їхнього розвитку, особливо в умовах трансформаційних змін. Вона визначається збалансованістю бюджетних доходів і витрат та здатністю регіону забезпечувати фінансову автономію.

Проблеми фінансової стійкості пов'язані з недостатніми інвестиціями, економічними кризами, безробіттям та неефективною бюджетною політикою. Їх подолання потребує стимулювання економічної активності, розвитку підприємництва, удосконалення управління фінансами та системного моніторингу економічних ризиків. Водночас заходи із забезпечення регіональної стійкості часто мають фрагментарний характер і спрямовані переважно на реагування на кризові ситуації, що свідчить про потребу вдосконалення інституційного та законодавчого забезпечення, а також механізмів міжвідомчої координації та державно-приватного партнерства.

Поняття «стійкий розвиток» у науковій літературі та нормативних актах трактується по-різному, однак здебільшого розглядається як збалансований розвиток економічної, соціальної та екологічної сфер [42]. Базові складові триєдиної концепції сталого стратегічного розвитку регіону (від ООН) представлені на рис. 1.2. Узагальнюючи різні підходи, можна зазначити, що стійкий розвиток передбачає довгострокову збалансованість економічних, соціальних та екологічних процесів, орієнтовану на збереження ресурсів і підвищення якості життя населення.

У сфері державного управління стійкий розвиток розглядається як результат узгодженого функціонування управлінських механізмів, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку територій та

ефективної реалізації державної політики.

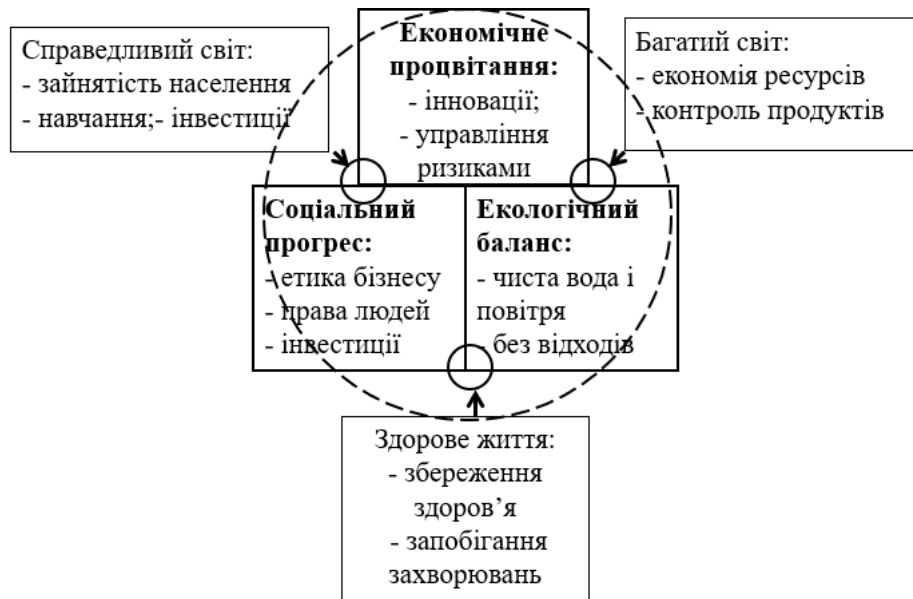

Рис. 1.2. Базові складові триєдиної концепції сталого стратегічного розвитку регіону (від ООН)

Виокремлюють широке і вузьке трактування державного управління. У широкому розумінні воно охоплює діяльність усіх гілок державної влади щодо регулювання, координації та організації суспільних процесів з метою задоволення суспільних потреб. У вузькому – це специфічний вид державної діяльності, який реалізується системою органів виконавчої влади [2]. Державне управління це цілеспрямований вплив держави на суспільні процеси для реалізації конституційно визначених цілей через систему органів влади та державну політику [17]. Державне управління це складна система соціального управління, що базується на владних повноваженнях, нормативному регулюванні та взаємодії з суспільством [61].

Узагальнюючи наведені підходи, автор дисертації пропонує розглядати державне управління як організовану систему управлінської діяльності на різних рівнях (національному, регіональному, місцевому), спрямовану на реалізацію державної політики та забезпечення ефективного функціонування органів публічної влади.

Механізми державного управління регіональним розвитком є ключовим інструментом реалізації державної регіональної політики, спрямованої на забезпечення збалансованого, стійкого та конкурентоспроможного розвитку територій. Їх сутність полягає у системному поєднанні інституційних, правових, економічних, організаційних та фінансових засобів впливу держави на соціально-економічні процеси в регіонах.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «механізм державного управління регіональним розвитком», однак більшість дослідників розглядають його як комплекс взаємопов'язаних елементів (інструментів, методів, важелів, інституцій), що забезпечують досягнення цілей регіональної політики.

Як зазначається у сучасних дослідженнях, механізм управління є системою взаємодіючих елементів, що забезпечують функціонування та трансформацію об'єкта управління через цілеспрямований вплив на соціально-економічні процеси регіону. У цьому контексті механізми державного управління виступають не просто набором інструментів, а цілісною системою регулювання, координації та стимулювання розвитку територій. Основні підходи до розуміння механізмів державного управління регіональним розвитком представлені на рис.1.3.

Узагальнюючи позиції науковців, можна виділити такі підходи:

1. Інституційний підхід. Розглядає механізм як систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які реалізують регіональну політику через управлінські рішення.

2. Функціональний підхід. Полягає у трактуванні механізму як сукупності функцій (планування, регулювання, координації, контролю), що забезпечують розвиток регіонів.

3. Інструментальний підхід. Визначає механізм як набір інструментів впливу: правових норм, фінансових стимулів, програм, стратегій, субвенцій, дотацій тощо.

Рис. 1.3. Основні підходи до розуміння механізмів державного управління регіональним розвитком

4. Системний підхід. Розглядає механізм як складну багаторівневу систему взаємодії держави, регіонів, бізнесу та громадянського суспільства.

Системний підхід інтегрує інституційний, функціональний та інструментальний підходи, розглядаючи механізми державного управління регіональним розвитком як єдину взаємопов'язану систему впливу на соціально-економічні процеси регіонів.

У межах державного управління механізми регіонального розвитку забезпечують реалізацію державної політики через організаційно-економічні та правові важелі, що формують умови для розвитку територій і зменшення міжрегіональних диспропорцій.

Структурні елементи механізмів державного управління регіональним розвитком:

- нормативно-правове забезпечення (закони, стратегії, програми);
- інституційний механізм (органи влади та управління);
- фінансово-економічні інструменти (бюджети, трансферти, інвестиції);
- організаційно-управлінські методи (планування, моніторинг, координація);

- соціальні механізми (участь громад, партнерство);
- інноваційні та цифрові інструменти розвитку регіонів.

Таким чином, механізм державного управління регіональним розвитком є інтегрованою системою впливу, яка забезпечує реалізацію стратегічних цілей держави на регіональному рівні. Механізми державного управління регіональним розвитком – це комплекс взаємопов’язаних інституційних, правових, фінансово-економічних та організаційних інструментів, які використовуються державою для забезпечення збалансованого, стійкого та ефективного розвитку регіонів, зменшення територіальних диспропорцій та підвищення якості життя населення.

1.2. Наукові підходи до побудови механізмів державного управління розвитком регіонів у період трансформації

Механізм державного управління розглядається як система практичних заходів, засобів, важелів і стимулів, за допомогою яких органи влади здійснюють цілеспрямований вплив на суспільні відносини, економічні процеси та інші сфери життєдіяльності з метою досягнення визначених цілей. Його структура зазвичай охоплює послідовний ланцюг елементів: цілі, рішення, управлінські впливи, дії та отримані результати, що відображає логіку реалізації державної політики. У комплексному розумінні такий механізм поєднує політичні, економічні, соціальні, організаційні й правові інструменти впливу [16]. Механізм управління визначається як комплексна категорія, що включає цілі, об’єкти впливу, методи, ресурси, а також організаційний і соціальний потенціал. При цьому він завжди має конкретний характер, оскільки спрямований на досягнення визначених результатів із використанням конкретних інструментів і ресурсів [44].

У сфері регіонального розвитку механізм державного управління розглядається як цілеспрямований вплив суб’єкта управління, що реалізується на основі принципів, ресурсів, форм і методів для досягнення

стратегічних цілей та узгодження суперечностей розвитку в умовах нестабільного середовища [12]. При цьому він має комплексний характер і включає взаємопов'язані складові – економічні, політичні, правові, мотиваційні та інші, які разом забезпечують ефективність функціонування державної системи [29].

Механізм державного управління стійким регіональним розвитком охоплює взаємодію центральних і регіональних органів влади, громадських інституцій, науковців та експертів, які беруть участь у стратегічному плануванні. Об'єктом такого управління виступають усі сфери життєдіяльності регіону [29]. Його формування базується на системі принципів, серед яких ключовими є цілеспрямованість, безперервність, планомірність, адаптивність, цілісність, узгодженість і ефективність, що забезпечують стабільність функціонування та здатність до розвитку [59]. Важливим є також принцип моделювання, який дозволяє досліджувати складні управлінські системи через спрощені моделі, а також принцип ефективності, що передбачає вибір оптимальних управлінських рішень серед альтернатив.

Загалом основні завдання державного управління полягають у забезпеченні ефективної діяльності органів влади, дотриманні законності, реалізації реформ, захисті прав громадян, підтримці національної безпеки та розвитку міжнародної співпраці, що визначає його ключову роль у забезпеченні сталого розвитку держави та її регіонів. Завданнями державного управління – є раціональне використання ресурсів, справедливий розподіл суспільних благ, забезпечення громадського порядку та безпеки, надання якісних послуг населенню, підтримка духовного розвитку суспільства і формування стратегічного бачення майбутнього з консолідацією суспільних зусиль [15].

Дослідження механізмів державного управління регіональним розвитком доцільно здійснювати за кількома основними напрямками [42]. Перший – теоретичний, який охоплює системний, економічний,

соціологічний, політичний, екологічний, інституціональний і географічний підходи, що дозволяють комплексно аналізувати фактори впливу на розвиток регіонів. У межах цього напрямку важливими є принципи цілеспрямованості, ієрархічності, функціональності, розвитку, децентралізації та врахування невизначеності. Другий напрям – емпіричний, що передбачає аналіз практичних інструментів державної політики, зокрема ефективності програм розвитку, розподілу ресурсів, регуляторних механізмів, інфраструктурних проєктів та ролі інституцій у регіональному розвитку. Третій напрям – компаративний аналіз, який базується на порівнянні досвіду різних країн і регіонів для виявлення ефективних практик, визначення чинників успіху та недоліків управлінських рішень. Четвертий напрям – концептуальне моделювання, що передбачає побудову моделей регіонального розвитку, які допомагають зрозуміти взаємозв'язки в системі та обґрунтувати управлінські стратегії [42].

Ефективне дослідження механізмів державного управління регіональним розвитком потребує поєднання теоретичних, емпіричних, порівняльних і модельних підходів, що дозволяє врахувати специфіку регіонів і визначити оптимальні шляхи їх сталого розвитку.

У наукових дослідженнях виокремлюють низку теоретичних підходів до аналізу механізмів державного управління регіональним розвитком [42]. Серед них важливе місце посідає концепція політичного федералізму, яка ґрунтується на децентралізації влади та розмежуванні повноважень між центром і регіонами. Такий підхід забезпечує баланс управління, фінансову самостійність територій і врахування їхніх культурних особливостей. Другим є підхід теорії регіональної економіки, що зосереджується на аналізі економічних чинників розвитку регіонів, їх конкурентоспроможності, ресурсного потенціалу, інфраструктури та міжрегіональних зв'язків. Він враховує як внутрішні ресурси регіону, так і зовнішні впливи, зокрема глобалізаційні процеси. Теорія управління регіональним розвитком акцентує увагу на практичних аспектах управління: ролі державних і недержавних

суб'єктів, стратегічному плануванні, реалізації програм і підвищенні якості життя населення. Водночас теорія регіонального управління досліджує інституційну структуру влади, механізми взаємодії між рівнями управління та особливості організації розвитку територій [42].

Загалом ці підходи формують теоретичну основу для розробки ефективної державної політики у сфері регіонального розвитку та пошуку оптимальних управлінських рішень.

Сутність механізмів державного управління регіональним розвитком розкривається як система правових, організаційних і економічних інструментів впливу держави на розвиток територій. Вони поділяються на загальні (нормативно-правові, бюджетні, кадрові, програмно-прогнозні) та спеціальні, спрямовані на стимулювання розвитку через інструменти типу спеціальних економічних зон чи технопарків [8].

Механізм управління регіональним розвитком полягає у комплексному впливі органів влади та інших суб'єктів на соціальну, економічну й екологічну підсистеми регіону для досягнення нового якісного стану. Державне регулювання при цьому реалізується через систему заходів, спрямованих на підтримку проблемних територій, формування «точок зростання» та забезпечення виконання загальнодержавних функцій [24].

Механізм державного управління стійким регіональним розвитком розглядається як система узгоджених дій органів влади, спрямованих на регулювання факторів розвитку у внутрішньому і зовнішньому середовищі для досягнення визначених цілей. Його ефективність пов'язується з розвитком державно-приватного партнерства, інновацій та впровадженням інвестиційно-орієнтованої моделі регіональної економіки [6].

Механізми державного управління стійким регіональним розвитком в Україні охоплюють сукупність інструментів і заходів, спрямованих на збалансований розвиток територій. До ключових інструментів належить регіональне планування, яке передбачає формування стратегій розвитку з урахуванням ресурсного потенціалу, потреб населення та пріоритетів

економіки, забезпечуючи узгодженість дій органів влади. Важливу роль відіграє фінансове забезпечення, що включає бюджетування, інвестування та підтримку пріоритетних галузей. Воно створює ресурсну базу для реалізації проєктів розвитку, стимулює підприємництво та сприяє економічному зростанню регіонів [42]. Децентралізація влади, у свою чергу, забезпечує передачу повноважень на місцевий рівень, що підвищує ефективність управлінських рішень, активізує розвиток територій і посилює участь громадян.

Суттєвим чинником є розвиток інфраструктури, який сприяє економічній активності, підвищенню якості життя та екологічній збалансованості. Не менш важливою є підтримка підприємництва через фінансові стимули, зменшення адміністративних бар'єрів і розвиток людських ресурсів. Розвиток людського капіталу, зокрема через освіту та професійну підготовку, підвищує конкурентоспроможність регіонів і їх інноваційний потенціал [42].

Окремим напрямом є міжрегіональне співробітництво, яке забезпечує обмін досвідом, спільну реалізацію проєктів та посилення економічних зв'язків, що в підсумку сприяє комплексному розвитку територій. Сукупність зазначених інструментів дозволяє зменшити диспропорції між регіонами та підвищити рівень добробуту населення [42].

Механізми державного управління виступають базовим інструментом забезпечення стійкого та збалансованого розвитку регіонів України, оскільки охоплюють ключові напрями впливу держави на територіальний розвиток. Їх зміст визначається через кілька основних аспектів: по-перше, це ефективний розподіл ресурсів між регіонами з урахуванням їх потенціалу та потреб; по-друге, нормативно-правове регулювання і стимулювання розвитку інфраструктури, підприємництва та зайнятості; по-третє, координація взаємодії органів влади, бізнесу і громадськості; по-четверте, постійний моніторинг і оцінка результатів реалізації регіональної політики [42] (рис. 1.4).

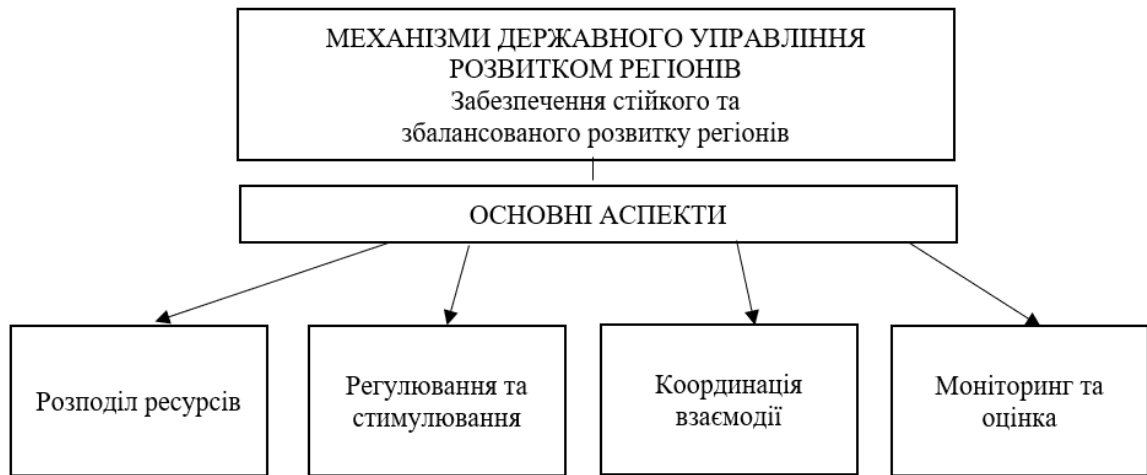

Рис. 1.4. Основні аспекти механізмів державного управління розвитком регіонів України

Структура механізму управління розвитком регіонів включає стратегічні орієнтири, регіональну політику та практичну управлінську діяльність з її реалізації [24]. Водночас вона розглядається як система принципів, методів, функцій і регуляторних інструментів, доповнена механізмами контролю та забезпечення. До її складових також належать принципи балансування інтересів, ефективного використання ресурсів, відповідальності та орієнтації на потреби населення, а також функції організації, координації, стимулювання і контролю [45].

Комплексний механізм державного управління формується з політичної, організаційної, мотиваційної, економічної та правової складових, які разом забезпечують розробку і реалізацію державної політики розвитку регіонів. Його інструментами виступають нормативно-правові акти та управлінські рішення різних рівнів влади. Важливе значення мають принципи управління, зокрема системність, пріоритетність, субсидіарність, узгодженість дій, програмно-цільовий підхід і конкурентність, що забезпечують ефективність регіональної політики [35].

Організаційний механізм державного управління передбачає узгоджену

діяльність центральних і регіональних органів влади, наявність нормативно-правової бази, міжвідомчу взаємодію, фінансове забезпечення, а також системи моніторингу та оцінювання результатів. Це дозволяє забезпечити планомірну реалізацію стратегій розвитку, підвищити інвестиційну привабливість територій і зменшити міжрегіональні диспропорції.

Сучасні наукові підходи підкреслюють важливість орієнтації на європейські стандарти управління, розвиток міжрегіонального співробітництва, кластерних ініціатив та інноваційно-інвестиційних проєктів як чинників структурної трансформації економіки регіонів [69].

Механізми державного управління стійким збалансованим розвитком регіонів України спрямовані на забезпечення рівних умов для розвитку територій та ефективне використання їх потенціалу. Ключові стратегічні орієнтири їх функціонування включають такі напрями.

По-перше, диференційована підтримка регіонів передбачає врахування їх специфіки, ресурсів і проблем через адресні програми, інвестиції та стимулювання підприємництва.

По-друге, формування сприятливого інвестиційного клімату полягає у створенні прозорих і стабільних умов для бізнесу, зниженні адміністративних бар'єрів та гарантуванні захисту інвесторів, що сприяє залученню капіталу та економічному зростанню.

По-третє, розвиток інфраструктури охоплює модернізацію транспортної, енергетичної, комунікаційної та соціальної сфер, що підвищує доступність територій і якість життя населення.

По-четверте, ефективна регуляторна політика забезпечує чіткі правила ведення діяльності, підтримує конкуренцію, захист прав споживачів і екологічну безпеку, формуючи сприятливе бізнес-середовище.

По-п'яте, розвиток людського капіталу передбачає інвестиції в освіту, професійну підготовку та підвищення кваліфікації, що підсилює інноваційність і конкурентоспроможність регіонів.

Загалом, реалізація цих орієнтирів створює умови для комплексного і збалансованого розвитку регіонів, зменшення диспропорцій та підвищення їх ролі в економіці країни [42].

Наукові підходи до побудови механізмів державного управління розвитком регіонів у період трансформації формуються під впливом складних соціально-економічних, політичних та інституційних змін, що відбуваються в державі. Період трансформації характеризується переходом від однієї моделі розвитку до іншої, що зумовлює необхідність переосмислення ролі держави, інструментів регулювання та підходів до управління регіональним розвитком. У таких умовах державне управління повинно бути не лише адаптивним, а й стратегічно орієнтованим, інноваційним та інтегрованим, що обумовлює застосування комплексу наукових підходів (рис. 1.5).

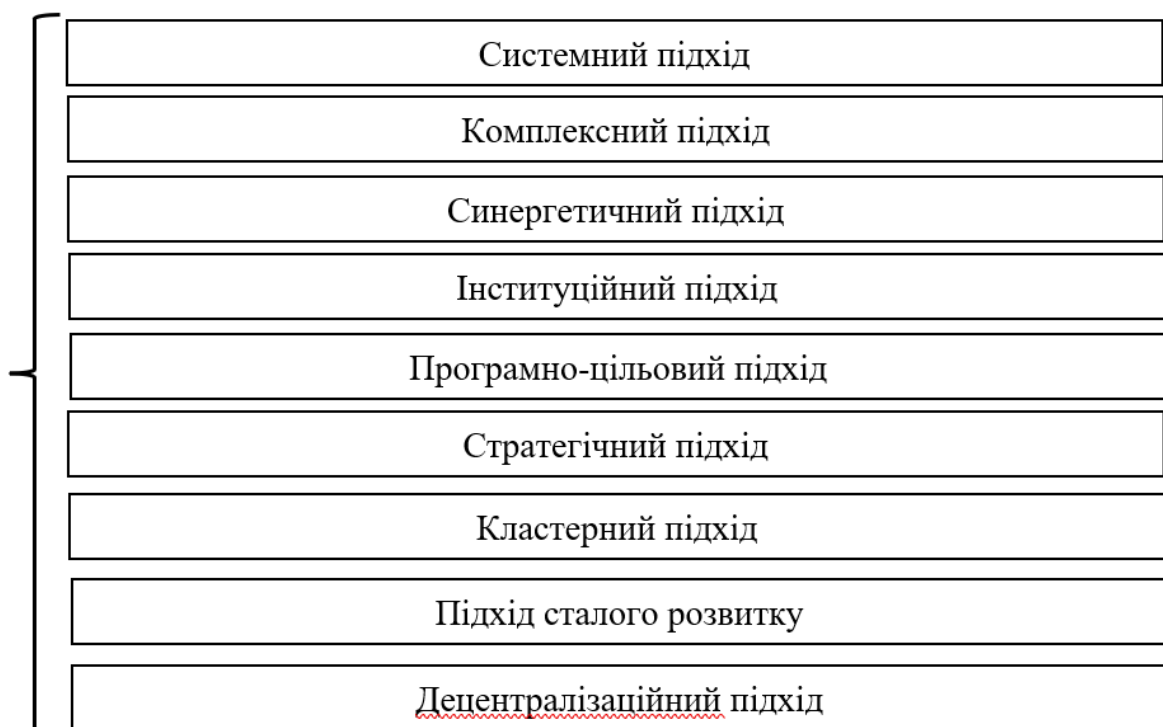

Рис. 1.5. Наукові підходи до побудови механізмів державного управління розвитком регіонів у період трансформації

Одним із базових є системний підхід, який передбачає розгляд регіону як складної відкритої системи, що складається з взаємопов'язаних елементів: економічних, соціальних, екологічних, інституційних. У межах цього підходу механізми державного управління формуються з урахуванням взаємозалежності процесів і необхідності досягнення синергії між різними складовими розвитку. Системний підхід дозволяє забезпечити узгодженість державної регіональної політики, уникнути фрагментарності управлінських рішень і підвищити їх ефективність у довгостроковій перспективі.

Важливе значення має також комплексний підхід, який передбачає інтеграцію різних інструментів і методів управління – економічних, правових, адміністративних, соціальних. У період трансформації особливо актуальною є необхідність поєднання ринкових механізмів із державним регулюванням, що дозволяє забезпечити баланс між економічною ефективністю та соціальною справедливістю. Комплексний підхід сприяє формуванню багаторівневої системи управління, де враховуються як національні, так і регіональні інтереси.

Синергетичний підхід розглядає регіональний розвиток як нелінійний процес, у якому можливі як стабільні стани, так і кризові явища. У цьому контексті механізми державного управління повинні бути гнучкими та здатними до швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища. Застосування синергетичного підходу дозволяє враховувати ефекти самоорганізації регіональних систем, стимулювати внутрішні ресурси розвитку та підтримувати інноваційні процеси.

Інституційний підхід акцентує увагу на ролі формальних і неформальних інститутів у забезпеченні ефективного функціонування регіональної економіки. У період трансформації особливого значення набуває формування нових інституційних рамок, які забезпечують прозорість, підзвітність і ефективність управління. Це включає реформування системи публічної влади, децентралізацію, розвиток місцевого самоврядування, а також створення сприятливого інвестиційного клімату.

Інституційний підхід дозволяє сформувавши сталі правила гри для всіх учасників регіонального розвитку.

Програмно-цільовий підхід передбачає розробку і реалізацію стратегій, програм і проєктів розвитку регіонів на основі чітко визначених цілей, ресурсів і показників ефективності. У період трансформації цей підхід є особливо важливим, оскільки дозволяє концентрувати ресурси на пріоритетних напрямках розвитку, забезпечувати контроль за досягненням результатів і коригувати політику відповідно до змін. Програмно-цільовий підхід сприяє підвищенню прозорості управління та ефективності використання бюджетних коштів.

Стратегічний підхід орієнтований на довгострокове планування розвитку регіонів з урахуванням глобальних тенденцій, національних пріоритетів і місцевих особливостей. Він передбачає формування стратегічного бачення розвитку, визначення конкурентних переваг регіону та розробку механізмів їх реалізації. У період трансформації стратегічний підхід дозволяє забезпечити стійкість регіонального розвитку, підвищити його конкурентоспроможність і адаптивність до зовнішніх викликів.

Кластерний підхід базується на ідеї концентрації взаємопов'язаних підприємств, організацій і інституцій у певних галузях або територіях. Він сприяє підвищенню інноваційного потенціалу регіонів, розвитку підприємництва та створенню нових робочих місць. У контексті державного управління кластерний підхід передбачає створення умов для розвитку кластерів через підтримку інфраструктури, освіти, науки та інновацій.

Підхід сталого розвитку є одним із ключових у сучасній теорії та практиці державного управління. Він передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища. У період трансформації цей підхід набуває особливого значення, оскільки дозволяє уникнути дисбалансів у розвитку регіонів і забезпечити довгострокову стабільність.

Децентралізаційний підхід передбачає передачу значної частини повноважень і ресурсів від центральної влади до регіонального та місцевого рівнів. Це сприяє підвищенню ефективності управління, оскільки рішення приймаються ближче до громадян і з урахуванням місцевих потреб. У період трансформації децентралізація є важливим інструментом демократизації управління та стимулювання регіонального розвитку.

Таким чином, побудова ефективних механізмів державного управління розвитком регіонів у період трансформації потребує інтеграції різних наукових підходів. Лише їх комплексне застосування дозволяє врахувати багатовимірність регіонального розвитку, забезпечити адаптивність управлінських рішень і досягти сталого соціально-економічного зростання. В умовах сучасних викликів особливого значення набуває здатність держави формувати гнучкі, інноваційні та інклюзивні механізми управління, які відповідають потребам суспільства та сприяють підвищенню якості життя населення.

1.3. Принципи та концептуальні основи державного управління розвитком регіонів у контексті повоєнного відновлення

Правовий режим воєнного стану, а також інші кризові явища (природні катастрофи, епідемії, соціальні конфлікти) суттєво впливають на функціонування механізмів державного управління стійким розвитком регіонів, що зумовлює необхідність уточнення їх концептуальних засад. У цьому контексті особливого значення набувають гнучкість, адаптивність, ефективність і прозорість діяльності органів влади як умова забезпечення стійкого розвитку регіонів.

Концепція сталого розвитку базується на ключових положеннях, що передбачають збалансування потреб сучасного і майбутніх поколінь, обмеженість природних ресурсів, необхідність задоволення базових потреб населення, зменшення надмірного споживання та узгодження демографічних

процесів з можливостями екосистеми.

В Україні стратегічні орієнтири регіонального розвитку визначені низкою нормативних актів, зокрема Указом Президента України №713/2019 та №722/2019, Законом України «Про засади державної регіональної політики» [53], а також Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки [25].

Стратегія спрямована на ефективне використання ресурсів регіонів, координацію державної політики, підвищення якості життя населення, збереження природного середовища та забезпечення сталого розвитку територій. Вона також враховує результати попереднього етапу реформ, зокрема децентралізації та бюджетної автономії громад, які посилили фінансові можливості місцевого рівня.

Водночас зберігаються проблеми міжрегіональних диспропорцій та нерівномірності розвитку, що обумовлює необхідність подальшого вдосконалення регіональної політики. Її пріоритетами визначено економічне зростання регіонів, підвищення конкурентоспроможності, створення робочих місць і повернення трудових мігрантів.

Стратегія–2027 передбачає комплексний територіальний підхід, де об'єктом управління виступає регіон як система з унікальними соціально-економічними та просторовими характеристиками. Її реалізація ґрунтується на трьох стратегічних цілях: згуртованості країни, підвищенні конкурентоспроможності регіонів та формуванні ефективного багаторівневого врядування [54].

Таким чином, концептуальні засади державного управління регіональним розвитком орієнтовані на забезпечення стійкості, збалансованості та довгострокової ефективності регіональної політики в умовах сучасних викликів.

Стратегія – 2027 визначає систему пріоритетів регіонального розвитку до 2027 року, спрямованих на підвищення стійкості та збалансованості територій. До ключових напрямів належать: створення безпекових і

соціально-економічних умов для повернення населення в громади; відновлення та модернізація інфраструктури з урахуванням принципів сталості, енергоефективності та безпеки; посилення інституційної спроможності місцевого самоврядування у сфері планування та управління; розвиток людського капіталу й підприємництва; запровадження ефективного багаторівневого врядування; розширення участі громадян у прийнятті рішень; екологічне відновлення територій; розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва; залучення інвестицій в інноваційні проєкти; удосконалення системи соціальних послуг [54].

Реалізація Стратегії – 2027 передбачалася у два етапи (2021–2023 та 2024–2027 роки) з розробкою відповідних планів заходів і проєктів, проте через воєнний стан її виконання суттєво ускладнене. У зв'язку з цим сформовано нові підходи до повоєнного відновлення: Концепцію стратегії відновлення та розвитку України (2022) [25], План відновлення України, орієнтований на стійкість, модернізацію та економічне зростання [49], а також аналітичні рекомендації щодо «зеленого» відновлення [50].

Реалізація стратегій регіонального розвитку забезпечується через різні джерела: державне фінансування, державно-приватне партнерство, залучення громад, міжнародну підтримку, а також інноваційно-дослідницьку діяльність. Додатково важливу роль відіграють консультативні та аналітичні інституції, які допомагають громадам формувати ефективні стратегії розвитку [14].

Наукові дослідження підкреслюють необхідність удосконалення стратегічного планування регіонів шляхом узгодження з державними політиками, активнішого залучення бізнесу, розвитку аналітичного та прогностичного інструментарію, посилення фінансового забезпечення наукових проєктів, а також розбудови інституційної та комунікаційної взаємодії між усіма стейкхолдерами [62].

Вдосконалення стратегічного планування регіонального розвитку потребує посилення інноваційної складової, розвитку комунікації між наукою, бізнесом і державою, а також формування ефективних механізмів

реалізації інноваційного потенціалу регіонів. Перспективним напрямом є впровадження підходу розумної спеціалізації у регіональні стратегії та державну політику розвитку [62].

Концепція сталого розвитку базується на збалансуванні економічної, соціальної та екологічної складових із урахуванням інтересів нинішніх і майбутніх поколінь. Вона не обмежується лише екологічною сферою, а ставить у центр людину та якість її життя. Її сутність полягає у гармонійному поєднанні економічного зростання, соціальної справедливості та охорони довкілля, а також у подоланні бідності та нерівності.

На глобальному рівні реалізується 17 Цілей сталого розвитку, що охоплюють економічний, соціальний та екологічний виміри. Основні напрями включають: подолання бідності й забезпечення гідного життя людей; раціональне використання ресурсів і захист довкілля; сприяння економічному процвітання; підтримання миру та безпеки; розвиток міжнародного партнерства. Сталий розвиток є провідною стратегією XXI століття, що об'єднує вирішення глобальних економічних, соціальних та екологічних проблем [7].

Державне управління стійким регіональним розвитком є багаторівневим процесом взаємодії центральних і місцевих органів влади, спрямованим на забезпечення збалансованого розвитку територій і підвищення якості життя населення. Його ефективність залежить від використання сучасної концепції сталого розвитку та врахування міжнародного досвіду.

Основними етапами управління виступають: планування (визначення цілей і пріоритетів розвитку), організація (створення механізмів реалізації та використання ресурсів), контроль (моніторинг і аналіз результатів) та регулювання (коригування політики для забезпечення стабільного розвитку). Сукупність цих етапів забезпечує ефективне використання соціально-економічного потенціалу регіонів і сприяє підвищенню рівня життя населення.

Мета управління соціально-економічним розвитком регіону полягає у формуванні та нарощуванні його потенціалу до рівня, який забезпечує ефективну реалізацію завдань Державної стратегії регіонального розвитку. Досягнення цієї мети забезпечується через реалізацію комплексу регіональних політик:

- інвестиційна політика – створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення інвестицій та підвищення їх ефективності;
- інноваційна політика – підтримка виробництва та впровадження конкурентоспроможної інноваційної продукції;
- інфраструктурна політика – розвиток транспортної, комунікаційної та виробничої інфраструктури;
- демографічна політика – регулювання відтворення населення та подолання демографічних дисбалансів;
- соціальна політика – підвищення якості життя, розвиток соціальних послуг і системи соціального захисту.

Водночас ефективність регіонального розвитку в Україні знижується через воєнний стан, економічні кризи та глобальні виклики, що ускладнює реалізацію регіональних програм і потребує удосконалення управлінських підходів.

Розвиток регіонів є складним і динамічним процесом, що потребує чітких принципів і законів регіонального управління. Серед них ключовими є: вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів, формування міжрегіональних зв'язків і ринків, структурна модернізація господарства та поглиблення економічної інтеграції регіонів [9].

Механізми державного управління стійким розвитком регіонів включають:

- стратегічне планування розвитку територій;
- фінансові інструменти (бюджетне фінансування, субсидії, гранти);
- децентралізацію влади;
- створення спеціальних економічних зон;

- реалізацію регіональних програм і проєктів;
- розвиток людського капіталу;
- модернізацію інфраструктури;
- посилення місцевого самоврядування.

Ці інструменти спрямовані на зменшення регіональних диспропорцій, стимулювання економічного зростання та підвищення якості життя населення.

Теоретичною основою є Концепція сталого розвитку, що передбачає збалансування економічної, соціальної та екологічної складових із урахуванням інтересів майбутніх поколінь. Її практична реалізація в регіональній політиці ґрунтується на Стратегії сталого регіонального розвитку, яка визначає пріоритети, програми та ефективне використання ресурсів. Важливим результатом реалізації таких механізмів є формування сприятливого інвестиційного середовища, підтримка бізнесу та створення нових робочих місць, що в комплексі забезпечує довгостроковий розвиток регіонів України.

Важливою складовою механізмів державного управління стійким регіональним розвитком є забезпечення екологічної безпеки та охорони довкілля. Це передбачає впровадження заходів з енергоефективності, раціонального використання природних ресурсів, скорочення забруднення та збереження екосистем.

Крім того, значну роль відіграє налагодження координації та взаємодії між центральними, регіональними й місцевими органами влади. Це забезпечує узгоджену реалізацію стратегій розвитку та ефективне використання ресурсів на всіх рівнях управління.

Теоретико-методологічна база дослідження механізмів державного управління стійким регіональним розвитком в Україні ґрунтується на низці підходів і концепцій, що дозволяють аналізувати та вдосконалювати управлінські процеси.

Основні засади включають:

1. теорію регіонального розвитку – досліджує вплив соціально-економічних, інституційних та ресурсних чинників і слугує основою прогнозування регіональної динаміки;
2. теорію державного управління – визначає принципи, інструменти та роль держави у забезпеченні розвитку територій;
3. методи аналізу регіонального розвитку – SWOT-аналіз, статистичні методи, моделювання, що дозволяють оцінювати потенціал і проблеми регіонів;
4. концепцію сталого розвитку – інтегрує економічні, соціальні, екологічні та інституційні аспекти розвитку з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Застосування цих підходів дає змогу комплексно оцінювати регіональні процеси та формувати ефективні управлінські рішення.

Ключовими принципами є: інтегрованість – поєднання економічних, соціальних та екологічних цілей; участь громадськості – залучення населення до прийняття рішень; диференційованість – врахування специфіки кожного регіону; координація – узгодження дій між рівнями влади; довгостроковість – орієнтація на стійкий розвиток.

Ці засади формують основу для створення ефективних механізмів державного управління, спрямованих на збалансований розвиток регіонів України, зміцнення їх інституційної спроможності та підвищення якості життя населення.

Принципи та концептуальні основи державного управління розвитком регіонів у контексті повоєнного відновлення формуються як відповідь на нові виклики, пов'язані з руйнуванням інфраструктури, демографічними втратами, економічною нестабільністю та необхідністю швидкої модернізації територій. У центрі такого підходу знаходиться ідея відновлення не лише зруйнованого, а й побудови якісно нової моделі регіонального розвитку, орієнтованої на стійкість, інклюзивність і європейські стандарти управління (табл.1.1.)

Таблиця 1.1.

**Основні принципи та підходи державного управління
регіональним розвитком у повоєнний період**

Принцип / підхід	Зміст	Роль у повоєнному відновленні
Стійкий розвиток	Баланс економічних, соціальних, екологічних і безпекових аспектів	Формує довгострокову модель відбудови регіонів
Децентралізація	Передача повноважень і ресурсів місцевому рівню	Підвищує ефективність управління відновленням
Субсидіарність	Рішення приймаються на найближчому до громад рівні	Забезпечує адресність політик
Прозорість і підзвітність	Контроль використання ресурсів і відкритість рішень	Зміцнює довіру та ефективність фінансування
Пріоритетність відновлення	Фокус на критичній інфраструктурі та людському капіталі	Прискорює економічне та соціальне відродження
Інноваційність	Використання цифрових технологій і сучасних рішень	Модернізує регіональний розвиток
Партнерство	Співпраця держави, бізнесу та міжнародних організацій	Забезпечує ресурси та експертизу для відбудови

Ключовою концептуальною основою виступає парадигма сталого розвитку, яка передбачає баланс між економічним зростанням, соціальною справедливістю та екологічною безпекою. У повоєнних умовах ця концепція набуває розширеного змісту, оскільки включає також безпековий компонент, інфраструктурну відбудову та відновлення людського капіталу. Важливим є перехід від фрагментарного відновлення до комплексного просторового планування, що враховує специфіку кожного регіону.

Принципи державного управління у цій сфері базуються на необхідності узгоджених дій усіх рівнів влади та партнерських механізмів взаємодії з бізнесом і громадянським суспільством. Особливого значення набуває принцип децентралізації, який передбачає передачу частини повноважень і ресурсів на місцевий рівень для підвищення ефективності управлінських рішень. Поряд із цим діє принцип субсидіарності, що

забезпечує прийняття рішень максимально наближених до потреб громад.

Не менш важливими є принципи цільового використання ресурсів, прозорості та підзвітності, які формують довіру до державних інституцій та підвищують ефективність використання міжнародної допомоги і внутрішніх інвестицій. Умови повоєнного відновлення також вимагають принципу пріоритетності критичної інфраструктури та людського капіталу, оскільки саме вони визначають швидкість економічного відродження регіонів.

Окремо варто виділити принцип інноваційності, який передбачає впровадження цифрових технологій, смарт-рішень та сучасних підходів до управління територіями. У поєднанні з принципом партнерства це створює основу для залучення міжнародної підтримки та реалізації масштабних проєктів відновлення.

Отже, концептуальні основи державного управління розвитком регіонів у повоєнний період формують багаторівневу систему, що поєднує стратегічне планування, децентралізацію, інклюзивність, інноваційність і стійкість як базові орієнтири відновлення країни.

Таким чином, принципи та концептуальні основи державного управління розвитком регіонів у контексті повоєнного відновлення формують цілісну систему підходів, спрямованих на забезпечення ефективної відбудови територій, відновлення економічного потенціалу та підвищення якості життя населення. Вони базуються на поєднанні сталого розвитку, децентралізації, субсидіарності, інноваційності, прозорості та партнерства, що дозволяє забезпечити узгоджену взаємодію держави, місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства. Реалізація цих принципів є ключовою умовою формування ефективної регіональної політики, орієнтованої на подолання наслідків війни, відновлення критичної інфраструктури та створення передумов для довгострокового і збалансованого розвитку регіонів України.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Сучасні стратегічні орієнтири державної регіональної політики України

Стійкий і збалансований розвиток регіонів України передбачає формування та реалізацію ефективних механізмів державного управління, орієнтованих на довгострокові стратегічні цілі. До ключових орієнтирів належать: розроблення Концепції розвитку з урахуванням регіональних особливостей; налагодження координації між органами влади; забезпечення доступу до фінансових ресурсів і стимулювання інвестицій; підтримка інноваційної діяльності та підприємництва; залучення громадськості до процесів прийняття рішень; а також постійний моніторинг і оцінка результатів із можливістю коригування управлінських підходів. Реалізація цих напрямів залежить від узгодженості дій влади та активної участі суспільства.

Війна суттєво послаблює економічну стійкість регіонів [38], спричиняючи руйнування інфраструктури, переміщення населення, зниження інвестиційної привабливості та погіршення якості соціальних послуг. Водночас високий рівень економічної стійкості підвищує здатність держави протистояти агресії [65]. Забезпечення такої стійкості потребує комплексних заходів у безпековій, економічній і соціальній сферах, а також розвитку міжнародної співпраці.

У період воєнного стану підтримка економічної стабільності регіонів передбачає реалізацію невідкладних заходів [38]: зміцнення оборони та громадської безпеки; захист інформації й державної таємниці; ефективний розподіл ресурсів і контроль за обігом зброї; організацію гуманітарної допомоги, укриттів і систем оповіщення; забезпечення продовольчої безпеки

та відновлення критичної інфраструктури; підтримку бізнесу через податкові пільги, кредити, дерегуляцію та релокацію виробництва; стабілізацію цін і стимулювання експорту; збереження зайнятості та перекваліфікацію кадрів; надання соціальних, медичних і освітніх послуг, допомогу ВПО; розширення міжнародної співпраці та залучення зовнішньої підтримки; обстеження пошкоджених об'єктів і розвиток системи безоплатної правової допомоги.

Відновлення економічної стійкості регіонів у період воєнного стану залежить від комплексу взаємопов'язаних заходів. Насамперед, необхідна розробка програм економічної реструктуризації, що передбачають відновлення інфраструктури, підтримку бізнесу та залучення інвестицій. Важливим є також забезпечення базових потреб населення (житло, харчування, медицина, освіта) та створення умов для нових робочих місць через стимулювання інвестиційної активності й розвиток підприємництва.

Ключову роль відіграє міжнародна підтримка, залучення донорів та розвиток торгівлі, що сприяє фінансовому відновленню регіонів. Паралельно необхідно відновлювати місцеву економіку через фінансову допомогу бізнесу, створення робочих місць та відбудову інфраструктури, а також формувати довіру та стабільність у суспільстві.

Практичне відновлення включає оцінку збитків, пріоритезацію базових потреб, підтримку підприємств, відбудову критичної інфраструктури та створення умов для довгострокової стабільності. Важливим є також відновлення економічної активності через інвестиції та зайнятість населення.

Окремо значення має бюджетний процес у воєнний період, який передбачає мобілізацію ресурсів, перерозподіл видатків на користь оборони, посилення контролю за фінансами, антикорупційні заходи та чітке планування витрат. Підтримка бізнесу є одним із ключових елементів стабілізації економіки [66] і включає забезпечення безпеки працівників, захист даних, розробку кризових планів, диверсифікацію діяльності, доступ до фінансування та кооперацію між підприємствами. Додатково важливим є залучення кризових менеджерів і міжнародного досвіду післявоєнного

відновлення, а також формування плану структурної трансформації економіки. У цілому економічна безпека регіону є базовою умовою його стійкого розвитку та функціонування держави в цілому [38].

Забезпечення стійкого регіонального розвитку в умовах воєнного стану потребує комплексного та гнучкого підходу, орієнтованого на безпеку, соціальну підтримку й економічне відновлення.

Основні напрями включають: гарантування безпеки населення та інфраструктури; надання гуманітарної допомоги (продукти, медицина, вода, житло); відновлення економічної активності через підтримку бізнесу, інвестиції та створення робочих місць; посилення соціального захисту населення (медична, освітня та психологічна допомога, підтримка ВПО); а також розвиток міжнародної співпраці для мирного врегулювання та залучення ресурсів. При цьому підходи мають враховувати специфіку кожного регіону.

Економічна безпека регіону є ключовою умовою його стабільного розвитку. Вона передбачає ефективне використання економічного потенціалу, забезпечення доходів населення, інвестиційну привабливість і стабільність фінансової системи. До основних складових належать: розвиток реального сектору економіки, диверсифікація галузей, інвестиції в людський капітал, залучення інвестицій та забезпечення фінансової стабільності. Додатково важливими є інновації, інфраструктура та антикорупційні заходи.

Нормативно-правову базу регіонального розвитку формують: Конституція України, яка закріплює засади державного устрою та децентралізації; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [27]; Закон України «Про засади державної регіональної політики в Україні» [53]; а також Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, що визначає пріоритети економічного та соціального зростання регіонів [14].

Важливими також є підзаконні акти, зокрема Постанова КМУ №816 від 04.08.2023, яка регламентує розроблення регіональних стратегій і моніторинг їх реалізації [18], та Постанова КМУ №817 від 04.08.2023, що визначає

порядок формування Державної стратегії регіонального розвитку та відповідних програм [31]. Нормативно-правовий механізм має бути спрямований на усунення правових прогалин, підвищення ефективності управління та адаптацію до сучасних умов воєнного та післявоєнного розвитку регіонів України.

Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05 лютого 2015 року №156-VIII (зі змінами) визначає правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні основи регіональної політики як складової внутрішньої політики держави, а також регулює особливості відновлення територій, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України [53]. Відповідно до нього, державна регіональна політика – це система узгоджених дій органів влади різних рівнів, спрямована на забезпечення високої якості життя населення з урахуванням специфіки регіонів, їх природних, економічних, соціальних і культурних особливостей [53]. Її метою є створення умов для збалансованого розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення, соціально-економічної єдності країни та гарантування рівного доступу до базових стандартів життя [53]. Основні напрями реалізації політики охоплюють: підтримку місцевих ініціатив, зменшення регіональних диспропорцій, відновлення постраждалих територій, підвищення конкурентоспроможності регіонів, розвиток міжрегіональної інтеграції, екологічну безпеку, адаптацію до кліматичних змін, цифровізацію, ресурсне забезпечення та формування нормативної бази відповідно до європейських стандартів [53]. Стратегічне планування регіонального розвитку здійснюється через систему документів, зокрема Державну стратегію регіонального розвитку, регіональні стратегії та стратегії громад, а також відповідні плани їх реалізації та програми соціально-економічного розвитку. Окремо передбачені плани відновлення територій, що постраждали від війни [53].

Серед основних проблем регіонального розвитку України виділяють: економічну нерівномірність і низьку інвестиційну привабливість окремих

регіонів; демографічний відтік населення; соціальну нерівність і безробіття; а також екологічні проблеми, пов'язані із забрудненням довкілля та недостатнім збереженням природних ресурсів, що стримує сталий розвиток територій [31].

Забезпечення стійкого розвитку регіонів України в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що поєднує економічні, соціальні та інституційні заходи. Основними проблемними напрямками залишаються: нерівномірність регіонального розвитку, економічна вразливість, міграція робочої сили, недостатній рівень інфраструктури та екологічні ризики. Ці чинники формують дисбаланс у розвитку територій та знижують їх стійкість.

Для подолання соціальних диспропорцій пропонується зниження податкового навантаження, покращення умов ведення бізнесу, оновлення та впровадження програм соціальної підтримки, розвиток системи моніторингу, а також запобігання соціальним ризикам і кризам. Важливо також залучати бізнес, громадські організації та волонтерів до розв'язання соціальних проблем [67]. Додатково необхідні реформи державного управління, децентралізація та зменшення бюрократії для стимулювання інвестицій у менш розвинені регіони.

Економічна вразливість регіонів України проявляється через значні міжрегіональні диспропорції, залежність окремих територій від вузьких галузей економіки, корупційні ризики та трудову міграцію. Це підсилює нестабільність і знижує економічну стійкість регіонів. У контексті післявоєнного відновлення вже розпочато формування стратегічних підходів. Зокрема, створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни [48], яка відповідає за розробку плану відбудови, визначення реформ і підготовку стратегічних ініціатив. Діяльність Ради охоплює відновлення інфраструктури, модернізацію економіки, підтримку населення та підготовку нормативно-правових рішень. Її робота забезпечується через аналітичну підтримку Офісу реформ [52]. Таким чином, подолання регіональних дисбалансів і забезпечення стійкого розвитку потребує поєднання реформ,

інституційної підтримки, інвестицій та комплексного післявоєнного відновлення.

Відновлення України після завершення воєнного стану є тривалим і фінансово затратним процесом, що значною мірою залежить від міжнародної допомоги. Важливим є ефективне управління цими ресурсами з боку Кабінету Міністрів України та їх цільове спрямування на відбудову економіки та інфраструктури.

Оцінка ефективності механізмів державного управління регіональним розвитком дозволяє виявити їх сильні та слабкі сторони. Серед ключових факторів впливу: якість нормативно-правової бази, достатність і прозорість фінансування, рівень міжсекторної взаємодії та залучення громадськості до управлінських процесів. Стратегічне бачення розвитку територій базується на аналізі довгострокових тенденцій, визначенні пріоритетів, конкурентних переваг, ризиків і можливостей, а також включає такі аспекти, як ефективне економічне середовище, збалансований розвиток, цифровізація та раціональне використання ресурсів. Для оцінки використовується SWOT-аналіз, що дозволяє визначати сильні та слабкі сторони, а також можливості й загрози розвитку регіонів [1].

Аналіз зовнішнього середовища виконує функцію прогнозування ризиків і можливостей, допомагає оцінити поточний стан регіону, визначити необхідні зміни та сформулювати стратегію розвитку.

До основних загроз належать політичні конфлікти, економічна нестабільність, природні катастрофи та інші кризові явища, що впливають на безпеку й розвиток територій. На основі отриманих результатів можна обґрунтовано визначати пріоритетні напрями розвитку, коригувати управлінські рішення та формувати ефективні стратегії використання ресурсів. Це дозволяє не лише реагувати на виклики воєнного часу, а й планувати стабілізацію та подальше повоєнне відновлення регіонів, забезпечуючи їхній сталий розвиток.

Сучасна державна регіональна політика України спрямована на

забезпечення збалансованого розвитку територій, зменшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення якості життя населення та посилення стійкості регіонів, особливо в умовах воєнних викликів і післявоєнного відновлення. Сучасні стратегічні орієнтири регіональної політики України представлені на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Сучасні стратегічні орієнтири регіональної політики України

Ключовим стратегічним орієнтиром є формування конкурентоспроможних регіонів, здатних ефективно використовувати власний економічний, людський та природний потенціал. Важливе значення має також інтеграція регіонів у національний і європейський простір через розвиток інфраструктури, інвестиційної привабливості та інноваційної діяльності.

Окремий пріоритет – відновлення постраждалих територій, що включає відбудову інфраструктури, житла, виробничих потужностей і соціальної сфери. Паралельно реалізується політика децентралізації, яка посилює роль місцевого самоврядування та підвищує ефективність управління на місцях.

Важливими також є цифрова трансформація регіонів, розвиток людського капіталу, екологічна безпека та адаптація до кліматичних змін. Значна увага приділяється інклюзивному розвитку, зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню рівного доступу громадян до базових послуг.

Таким чином, сучасні стратегічні орієнтири державної регіональної політики України спрямовані на забезпечення збалансованого та інклюзивного розвитку територій, зменшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності регіонів і якості життя населення. Вони охоплюють відновлення постраждалих від війни територій, посилення процесів децентралізації, розвиток інновацій та цифровізації, зміцнення людського капіталу, забезпечення екологічної безпеки та адаптацію до сучасних викликів. Реалізація цих орієнтирів створює підґрунтя для стійкого розвитку регіонів та інтеграції України в європейський простір.

2.2. Зарубіжний досвід реалізації політики регіонального розвитку в умовах післявоєнного відновлення

Закордонний досвід розвитку регіонів є важливим не лише для країн, що прагнуть підвищити рівень економічного й соціального розвитку, але й для держав, які переживають наслідки збройних конфліктів. У багатьох країнах впроваджуються ефективні моделі регіональної політики, спрямовані на досягнення економічного зростання, соціальної стабільності та екологічної рівноваги. Практика функціонування механізмів державного управління у сфері сталого регіонального розвитку представлена такими країнами, як Сполучені Штати Америки, Німеччина, Канада, Австралія, а також Європейський Союз. Для них характерні децентралізовані моделі

управління, за яких регіони мають значну автономію у прийнятті рішень і використанні ресурсів.

Європейський Союз застосовує широкий спектр інструментів підтримки регіонального розвитку, зокрема фінансові фонди та цільові програми, що спрямовані на підвищення конкурентоспроможності територій, соціальну згуртованість і забезпечення сталого економічного зростання.

У Сполучених Штатах Америки регіони (штати) наділені значними повноваженнями у сферах освіти, транспорту та економічного розвитку. Така модель сприяє формуванню політики з урахуванням місцевих особливостей, що забезпечує ефективний регіональний розвиток.

Німеччина характеризується розвиненою системою регіонального управління з потужними федеральними землями, які мають широкі повноваження у ключових сферах. Децентралізація дозволяє реалізовувати індивідуальні підходи до розвитку регіонів.

У Канаді прикладом ефективною регіональною політикою є Західноканадська ініціатива з розвитку, яка передбачає фінансову та інституційну підтримку регіонів для стимулювання інвестицій та економічної активності. Федеральна модель управління забезпечує розподіл повноважень між центром і провінціями, що сприяє врахуванню регіональних інтересів.

В Австралії державна політика орієнтована на стратегічне планування, прогнозування та впровадження інноваційних програм розвитку регіонів. Особлива увага приділяється підтримці підприємництва та модернізації економіки на місцевому рівні.

Швейцарія демонструє високий рівень сталого розвитку завдяки ефективному використанню ресурсів, розвитку «зеленої» енергетики та інвестиціям у науку й освіту. Подібний підхід застосовує і Норвегія, яка поєднує використання природних ресурсів із суворими екологічними стандартами та розвитком відновлюваної енергетики.

Отже, зарубіжний досвід підтверджує, що ключовими умовами стійкого регіонального розвитку є децентралізація управління, стратегічне

планування, інноваційний розвиток, ефективне використання ресурсів і активна взаємодія між рівнями влади.

У Великобританії ключову роль у регіональному розвитку відіграє стратегічний підхід до управління. Розроблення стратегій здійснюється органами місцевого самоврядування у взаємодії з громадськістю та з урахуванням настанов урядових структур. Основними цілями таких стратегій є врахування потреб і пріоритетів громади, узгодження діяльності установ на території, орієнтація на задоволення локальних запитів і забезпечення комплексного розвитку територій.

Польський досвід підтверджує ефективність функціонального підходу до стратегічного планування, де основна увага приділяється технологічному оновленню, розвитку інновацій, розширенню сфери послуг і посиленню міжрегіональної взаємодії. Такий підхід сприяє підвищенню конкурентоспроможності територій та їх інтеграції в національний економічний простір.

Зарубіжна практика є корисною для України завдяки використанню глибокого SWOT-аналізу, розвитку партнерських комунікацій, залученню громадськості до стратегічного планування, формуванню цілей з урахуванням ресурсного потенціалу регіонів, а також створенню ефективних механізмів моніторингу реалізації стратегій [37]. Адаптація міжнародного досвіду може сприяти визначенню оптимальних напрямів розвитку України, забезпечуючи економічне зростання та соціальну стабільність. Це передбачає розширення повноважень місцевого рівня, підвищення спроможності громад до стратегічного планування та посилення взаємодії між різними рівнями влади.

Сучасний регіональний розвиток України характеризується значними диспропорціями, концентрацією економічної активності у великих містах і недосконалістю системи управління. Основною проблемою залишається застаріла модель територіальної організації влади та уповільнення реформ. Це зумовлює необхідність формування нової регіональної політики, яка має

ґрунтуватися на кращих національних і міжнародних практиках [13].

Зарубіжна практика доводить, що досягнення стійкого регіонального розвитку забезпечується через використання комплексних механізмів державного управління. До ключових із них належать: стратегічне регіональне планування та координація, що передбачає створення спеціалізованих інституцій для узгодження розвитку територій; децентралізація та передача повноважень, які дозволяють регіонам самостійно формувати політику з урахуванням власних особливостей; партнерство між державою, бізнесом і громадськістю, що сприяє узгодженню інтересів і підвищує ефективність рішень; а також застосування різноманітних фінансових інструментів, включаючи фонди, субсидії та стимули для залучення інвестицій. Водночас важливим є адаптація цих підходів до національних умов.

Окремої уваги заслуговує досвід країн Західних Балкан, який сформувався внаслідок цілеспрямованих реформ і послідовної державної політики відбудови, що дозволяє Україні врахувати ці напрацювання для прискорення власного післявоєнного відновлення та уникнення помилок [63].

Інтегровані механізми державного управління стійким розвитком регіонів України включають регіональне планування з визначенням стратегічних цілей і проєктів, створення координаційних органів для взаємодії різних рівнів влади та зацікавлених сторін, застосування фінансових інструментів для підтримки розвитку, стимулювання підприємництва й інновацій, а також активне залучення громадськості до процесів прийняття рішень. Ефективність цих механізмів залежить від належної координації, політичної підтримки та участі всіх стейкхолдерів.

У сучасних умовах глобальної конкуренції розвиток регіонів повинен орієнтуватися не лише на економічні показники, а й на підвищення якості життя населення. Досвід розвинених країн свідчить, що пріоритетом є добробут громадян і формування довгострокових ресурсів розвитку, тоді як орієнтація виключно на зростання виробництва та інвестицій не забезпечує

сталого результату.

Важливими є відповідність регіональної політики рівню розвитку регіону, добір адекватних заходів і механізмів впливу, урахування економічних і соціальних особливостей території, а також можливість впровадження інновацій та координації дій між суб'єктами управління. Такий підхід забезпечує індивідуалізацію політики для кожного регіону та підвищує її результативність. Управління конкурентоспроможністю регіону має базуватися на поєднанні інноваційно-інвестиційної активності з ефективними управлінськими рішеннями. Водночас універсальної політики для всіх регіонів не існує, оскільки вони відрізняються за ресурсами, структурою економіки та потенціалом розвитку. Основний принцип полягає в тому, що регіони з нижчим рівнем конкурентоспроможності потребують більш активного втручання та підтримки, тоді як для розвинених територій доцільним є обмежене стимулювання.

З урахуванням рівня конкурентоспроможності та інноваційно-інвестиційної діяльності регіони можуть бути згруповані, що дозволяє визначити відповідні типи політики: основні та додаткові. Основні спрямовані на загальне економічне зростання, а додаткові – на розвиток інновацій та інвестицій. Їх поєднання формує комплексну систему управління, яка забезпечує досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку. Важливу роль при цьому відіграють не лише економічні, а й соціальні чинники, зокрема підвищення інноваційної культури населення та розвиток інформаційного середовища.

Поєднання цих політик дозволяє підвищити ефективність управління конкурентоспроможністю регіонів, оскільки створює системну основу для реалізації стратегій розвитку. Воно передбачає узгоджену діяльність органів влади та формування ієрархії управлінських рішень. Серед основних переваг такого підходу – сучасність інструментів впливу, можливість індивідуального підходу до регіонів, підвищення ефективності досягнення цілей та врахування як економічних, так і неекономічних факторів [3; 52].

Адаптація міжнародного досвіду державного управління розвитком регіонів передбачає впровадження сучасних моделей управління, використання інноваційних технологій, залучення міжнародної експертизи та розвиток співпраці між владою, бізнесом і громадськістю. Також доцільним є врахування європейських принципів розвитку, серед яких поступовість реформ, орієнтація на добробут населення, інтеграція до європейського простору, відбудова на якісно новому рівні та стимулювання інвестицій. Загалом, успішна адаптація міжнародних моделей потребує врахування національних особливостей України, зокрема інституційного середовища, законодавчої бази, фінансових можливостей і соціокультурних умов, що забезпечить ефективне впровадження політики стійкого регіонального розвитку.

Післявоєнне відновлення регіонів є складним і багатовимірним процесом, який охоплює не лише фізичну реконструкцію зруйнованої інфраструктури, але й глибоку трансформацію економічної, соціальної та інституційної систем. Світова практика свідчить, що ефективна політика регіонального розвитку в умовах післявоєнного відновлення повинна базуватися на принципах комплексності, інклюзивності, сталого розвитку, децентралізації та партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Особливого значення набуває узгодженість дій різних рівнів влади та ефективне використання як внутрішніх ресурсів, так і міжнародної допомоги (табл. 2.1).

Одним із найяскравіших прикладів успішного післявоєнного відновлення є досвід Німеччини після Другої світової війни. Країна зазнала значних руйнувань, проте завдяки впровадженню «Плану Маршалла», структурним економічним реформам і ефективному державному управлінню змогла у відносно короткі строки відновити економіку. Важливим елементом стало формування соціально орієнтованої ринкової економіки, яка поєднувала ринкові механізми з активною соціальною політикою.

Регіональний розвиток забезпечувався через децентралізацію,

підтримку малого та середнього бізнесу, а також інвестиції в інфраструктуру. У результаті було досягнуто не лише економічного зростання, але й відносного вирівнювання рівнів розвитку між регіонами.

Таблиця 2.1.

Зарубіжний досвід реалізації політики регіонального розвитку

Країна	Період відновлення	Основні інструменти	Особливості політики	Досягнуті результати	Уроки для України
Німеччина	після 1945 р.	План Маршалла, структурні реформи, підтримка МСП	соціально-ринкова економіка, децентралізація	швидке економічне зростання, вирівнювання регіонів	ефективне використання міжнародної допомоги
Японія	після 1945 р.	індустріалізація, інновації, державне планування	акцент на технологіях і людському капіталі	економічний прорив	інвестиції в освіту та інновації
Південна Корея	після 1953 р.	стратегічне планування, підтримка експорту	активна роль держави, розвиток кластерів	стрімке економічне зростання	довгострокові стратегії розвитку
Хорватія	1990-ті рр.	міжнародна допомога, відбудова інфраструктури	відновлення житлового фонду та територій	часткове відновлення економіки	важливість політичної стабільності
Боснія і Герцеговина	1990-ті рр.	донорська допомога, інституційна підтримка	слабкість державних інституцій	повільний розвиток	необхідність зміцнення інституцій
Ірак	після 2003 р.	міжнародна фінансова допомога	нестабільна безпекова ситуація	обмежені результати відновлення	критична роль безпеки

Регіональний розвиток забезпечувався через децентралізацію, підтримку малого та середнього бізнесу, а також інвестиції в інфраструктуру. У результаті було досягнуто не лише економічного зростання, але й відносного вирівнювання рівнів розвитку між регіонами.

Не менш показовим є досвід Японії, яка після Другої світової війни здійснила масштабну модернізацію економіки. Відновлення країни супроводжувалося активною державною політикою, спрямованою на індустріалізацію, розвиток технологій та інвестування в людський капітал. Регіональна політика була орієнтована на збалансований розвиток територій,

що дозволило уникнути надмірної концентрації економічної активності лише в окремих центрах. Важливу роль відіграло стратегічне планування, яке забезпечило послідовність реформ і їх довгострокову ефективність.

Значний інтерес для аналізу становить досвід Південної Кореї, яка після Корейської війни перебувала у стані глибокої економічної кризи. Завдяки активній ролі держави, впровадженню довгострокових стратегій розвитку, підтримці експортоорієнтованих галузей і створенню промислових кластерів країна змогла досягти стрімкого економічного зростання. Особлива увага приділялася розвитку освіти та підготовці кваліфікованих кадрів, що стало основою формування конкурентоспроможної економіки. Регіональна політика сприяла залученню інвестицій у різні території, що дозволило поступово зменшувати регіональні диспропорції.

У європейському контексті важливим є досвід Польщі, яка у 1990-х роках проходила етап глибокої трансформації економіки та системи управління. Хоча цей період не є класичним післявоєнним відновленням, механізми, застосовані в Польщі, мають значну релевантність. Ключову роль відіграло використання фінансових ресурсів Європейського Союзу, спрямованих на розвиток інфраструктури, підтримку підприємництва та модернізацію регіонів. Важливим кроком стала децентралізація влади, яка забезпечила розширення повноважень місцевого самоврядування та підвищення ефективності управління розвитком територій. Створення спеціальних економічних зон дозволило активізувати інвестиційну діяльність у депресивних регіонах.

Особливу увагу заслуговує досвід балканських країн, зокрема Хорватії та Боснії і Герцеговини, які постраждали від воєнних конфліктів у 1990-х роках. Відновлення цих країн значною мірою здійснювалося за підтримки міжнародних організацій і донорів. Основні зусилля були спрямовані на відбудову житлового фонду, інфраструктури, а також на реінтеграцію територій і населення. Водночас ефективність політики регіонального розвитку обмежувалася низкою факторів, серед яких політична

нестабільність, слабкість інституцій та недостатній рівень координації між різними суб'єктами управління.

Серед країн, що пережили глибокі гуманітарні кризи, варто виділити Руанду, яка після геноциду 1994 року змогла досягти значних успіхів у відновленні держави та регіонів. Основою політики стало впровадження національної стратегії розвитку, спрямованої на підвищення ефективності державного управління, боротьбу з корупцією та розвиток місцевого самоврядування. Значна увага приділялася розвитку сільських територій, що сприяло зменшенню соціально-економічних диспропорцій. Важливим чинником успіху стала політична стабільність і послідовність реформ.

Натомість досвід Іраку демонструє, що навіть значні обсяги міжнародної допомоги не гарантують успішного відновлення за відсутності належного рівня безпеки та ефективних інституцій. В умовах політичної нестабільності та внутрішніх конфліктів реалізація регіональної політики ускладнюється, що призводить до нерівномірного розвитку територій і низької результативності відновлювальних заходів.

Узагальнюючи зарубіжний досвід, можна виділити ключові інструменти реалізації політики регіонального розвитку в умовах післявоєнного відновлення. До них належать фінансові механізми, зокрема міжнародна допомога, гранти, кредити та інвестиційні фонди; інституційні заходи, такі як децентралізація, підвищення спроможності місцевих органів влади та забезпечення прозорості управління; економічні інструменти, включаючи підтримку малого і середнього бізнесу, створення індустріальних парків і податкові стимули; а також соціальні заходи, спрямовані на відновлення житла, створення робочих місць і соціальну інтеграцію населення.

Для України в умовах післявоєнного відновлення особливо важливим є врахування цих підходів з урахуванням національних особливостей. Зокрема, доцільним є поєднання централізованого стратегічного планування з децентралізацією, активне залучення міжнародних партнерів, розвиток

регіональної спеціалізації, інвестування в людський капітал та забезпечення прозорості використання ресурсів. Важливим також є створення умов для повернення населення, відновлення економічної активності та формування конкурентоспроможних регіонів.

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить, що успішна реалізація політики регіонального розвитку в умовах післявоєнного відновлення можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує економічні, соціальні та інституційні заходи. Визначальними чинниками ефективності є політична стабільність, безпека, ефективне державне управління та активна участь міжнародної спільноти.

2.3. Оцінка ефективності та проблемні аспекти діючих механізмів державного управління розвитком регіонів України

Оцінка ефективності механізмів державного управління розвитком регіонів України є важливим елементом формування сучасної регіональної політики, оскільки саме вона дозволяє визначити результативність управлінських рішень, виявити проблеми та окреслити напрями їх удосконалення. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій, децентралізації влади та воєнних викликів питання ефективності державного управління регіональним розвитком набуває особливої актуальності.

Система державного управління розвитком регіонів України включає сукупність інструментів, механізмів і інституцій, що забезпечують реалізацію державної регіональної політики. До основних із них належать стратегічне планування, програмно-цільовий підхід, фінансові інструменти підтримки регіонів, інституційне забезпечення та механізми міжрівневої взаємодії. Однак, як зазначає Р.Є. Яремчук, «ефективність державної регіональної політики залишається недостатньою через збереження значних міжрегіональних диспропорцій» [66].

Однією з ключових проблем є нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів. Значні відмінності у рівнях доходів населення, інвестиційній привабливості, розвитку інфраструктури та якості життя свідчать про недостатню ефективність діючих механізмів державного управління. Як підкреслює Т.М. Краснопольська, «наявність глибоких територіальних диспропорцій є ознакою неефективності регіональної політики» [30].

Важливим аспектом оцінки ефективності є інституційна спроможність органів державного управління. Недосконалість організаційної структури, дублювання функцій між різними рівнями влади, відсутність чітких механізмів координації негативно впливають на результативність управлінських рішень. За словами С.Л. Шульца, «відсутність належної координації між суб'єктами регіональної політики знижує ефективність реалізації стратегічних цілей розвитку» [63].

Суттєвою проблемою залишається недосконалість стратегічного планування. Хоча в Україні розроблено відповідні стратегічні документи, їх реалізація часто має формальний характер, а визначені цілі не завжди відповідають реальним потребам регіонів. Н. Л. Гавкалова зазначає, що «застарілі підходи до планування розвитку територій обмежують ефективність державного управління» [10].

Фінансові механізми державного управління розвитком регіонів також потребують удосконалення. В Україні функціонують такі інструменти, як Державний фонд регіонального розвитку, міжбюджетні трансферти та субвенції. Однак їх ефективність знижується через нерівномірний розподіл коштів, недостатній контроль за їх використанням та слабку орієнтацію на досягнення конкретних результатів. Як зазначає А. П. Лелеченко, «фінансове забезпечення регіонального розвитку потребує підвищення прозорості та результативності використання ресурсів» [36].

Важливу роль у сучасній регіональній політиці відіграє процес децентралізації, який сприяв розширенню повноважень органів місцевого

самоврядування та підвищенню їх фінансової самостійності. Це створило передумови для більш ефективного вирішення місцевих проблем та активізації економічного розвитку територій. Водночас, як свідчить практика, рівень управлінської спроможності територіальних громад залишається нерівномірним, що впливає на ефективність реалізації переданих повноважень.

Суттєвим недоліком діючих механізмів є слабка координація між різними рівнями влади. Відсутність ефективних механізмів взаємодії між центральними, регіональними та місцевими органами управління призводить до фрагментарності політики та неузгодженості дій. Це, у свою чергу, знижує ефективність реалізації державних програм і стратегій розвитку.

Окремої уваги потребує програмно-цільовий підхід, який використовується в управлінні регіональним розвитком. Незважаючи на його потенційні переваги, на практиці він часто реалізується формально. Недостатній рівень моніторингу, оцінки результативності та коригування програм призводить до неефективного використання бюджетних коштів.

Ще одним важливим аспектом є рівень залучення громадськості до процесів прийняття управлінських рішень. В Україні цей механізм перебуває на стадії становлення. Недостатня прозорість діяльності органів влади та обмежена участь громадян знижують довіру до державних інституцій і негативно впливають на ефективність регіональної політики.

Сучасні виклики, зокрема воєнні дії, суттєво впливають на ефективність державного управління розвитком регіонів. Руйнування інфраструктури, зниження економічної активності, міграційні процеси та збільшення навантаження на місцеві бюджети потребують перегляду існуючих механізмів управління та їх адаптації до нових умов [63].

Водночас, незважаючи на наявні проблеми, можна відзначити і позитивні результати. Зокрема, впровадження децентралізації сприяло підвищенню ролі місцевого самоврядування, розвитку інфраструктури та активізації місцевих ініціатив. Крім того, інтеграція України до

європейського простору стимулює впровадження сучасних підходів до управління регіональним розвитком.

Таким чином, оцінка ефективності діючих механізмів державного управління розвитком регіонів України свідчить про наявність як позитивних змін, так і суттєвих проблем. Основними недоліками залишаються недостатня координація між рівнями влади, недосконалість стратегічного планування, нерівномірність фінансового забезпечення, слабка інституційна спроможність та недостатній рівень участі громадськості. Подальше підвищення ефективності регіональної політики потребує комплексного підходу, що включає удосконалення інституційної бази, розвиток стратегічного планування, посилення фінансової автономії регіонів та активне впровадження міжнародного досвіду.

Сучасний етап розвитку України характеризується суттєвими трансформаційними процесами, які супроводжуються необхідністю удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів. Незважаючи на проведення реформ, зокрема децентралізації, система регіонального управління залишається недостатньо ефективною, що обумовлює наявність низки системних проблем. Як зазначає С.Л. Шульц, «існуючі механізми реалізації регіональної політики в Україні не забезпечують належного рівня збалансованого розвитку територій» [63].

Однією з ключових проблем є значна міжрегіональна диференціація соціально-економічного розвитку. В Україні спостерігається суттєва нерівномірність розподілу ресурсів, інвестицій та економічної активності, що призводить до формування депресивних територій. Як підкреслює Р.Є. Яремчук, «збереження глибоких територіальних диспропорцій є наслідком неефективності діючих механізмів державного управління» [66]. Це свідчить про необхідність перегляду підходів до формування регіональної політики та впровадження більш ефективних інструментів вирівнювання розвитку.

Суттєвим проблемним аспектом є недосконалість інституційного забезпечення. В Україні відсутня чітко структурована система взаємодії між

центральними, регіональними та місцевими органами влади. Дублювання функцій, розмитість повноважень та недостатня координація призводять до зниження ефективності управлінських рішень. Н. Л. Гавкалова зазначає, що «недостатня узгодженість дій органів влади різних рівнів суттєво обмежує можливості реалізації ефективної регіональної політики» [10].

Ще однією важливою проблемою є недосконалість стратегічного планування. Хоча в Україні прийнято низку стратегічних документів, їх реалізація часто має формальний характер. Відсутність чітких механізмів контролю, моніторингу та оцінки результатів призводить до того, що стратегічні цілі залишаються декларативними.

Проблеми фінансового забезпечення регіонального розвитку також мають системний характер. Нерівномірний розподіл бюджетних ресурсів, недостатній рівень фінансової автономії регіонів, залежність від трансфертів з державного бюджету обмежують можливості реалізації регіональних програм.

Важливим аспектом є низький рівень інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Незважаючи на реформу децентралізації, багато територіальних громад не мають достатнього кадрового, організаційного та фінансового потенціалу для ефективного управління розвитком. Це призводить до нерівномірності результатів реформи та посилення диспропорцій між регіонами.

Суттєвою проблемою є також слабка інтеграція інноваційних підходів у систему державного управління регіональним розвитком. Недостатній рівень підтримки інновацій, відсутність ефективних механізмів стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності стримують розвиток регіонів. Як підкреслює Н. Л. Гавкалова, «відсутність інноваційної складової у регіональній політиці знижує конкурентоспроможність територій» [10].

Окремої уваги заслуговує проблема низького рівня участі громадськості у процесах управління. Механізми громадської участі в Україні розвинені недостатньо, що знижує прозорість управління та рівень

довіри до органів влади. Відсутність ефективного зворотного зв'язку між владою та громадянами ускладнює врахування потреб населення при прийнятті управлінських рішень.

У сучасних умовах значний вплив на ефективність державного управління розвитком регіонів має фактор безпеки. Воєнні дії спричинили значні руйнування інфраструктури, переміщення населення, зниження економічної активності, що ускладнює реалізацію регіональної політики. Як зазначає Р.Є. Яремчук, «сучасні виклики потребують адаптації механізмів державного управління до умов кризового та післявоєнного відновлення» [66].

Важливою проблемою є також відсутність системного підходу до формування конкурентоспроможності регіонів. Багато стратегій орієнтовані на короткострокові результати, такі як залучення інвестицій, без урахування довгострокових факторів розвитку, зокрема людського капіталу, інновацій та екологічної сталості. Як підкреслює С.Л. Шульц, «відсутність комплексного бачення розвитку територій знижує ефективність регіональної політики» [63].

Ще одним проблемним аспектом є недостатня ефективність програмно-цільового підходу. Незважаючи на його широке використання, реалізація програм часто супроводжується формальним підходом, недостатнім рівнем контролю та оцінки результатів. Це призводить до неефективного використання бюджетних коштів та низької результативності державних програм.

Отже, основні проблемні аспекти діючих механізмів державного управління розвитком регіонів України це:

1. Міжрегіональні соціально-економічні диспропорції. Нерівномірність розвитку регіонів, значні відмінності у доходах населення, інвестиціях, інфраструктурі та якості життя.

2. Недосконалість інституційного забезпечення. Розмитість повноважень між рівнями влади, дублювання функцій та слабка координація між центральними, регіональними і місцевими органами.

3. Неефективність стратегічного планування. Формальний характер стратегій розвитку, слабкий контроль, моніторинг і невідповідність реальним потребам регіонів.

4. Недоліки фінансового забезпечення регіонального розвитку. Нерівномірний розподіл ресурсів, залежність від державного бюджету, недостатня прозорість і результативність використання коштів.

5. Низька інституційна спроможність територіальних громад. Недостатній кадровий, організаційний та фінансовий потенціал органів місцевого самоврядування.

6. Слабка міжрівнева координація управління. Відсутність ефективної взаємодії між різними рівнями влади, що призводить до фрагментарності політики.

7. Формальний характер програмно-цільового підходу. Недостатній контроль за виконанням програм, слабка оцінка результативності та неефективне використання бюджетних коштів.

8. Недостатній рівень громадської участі. Обмежене залучення громадськості до прийняття рішень, низька прозорість і слабкий зворотний зв'язок.

9. Недостатня інтеграція інноваційних підходів. Слабка підтримка інноваційно-інвестиційної діяльності та низька інноваційна складова регіональної політики.

10. Вплив воєнних викликів та кризових умов. Руїнування інфраструктури, міграція населення та зниження економічної активності, що ускладнює управління регіонами.

Таким чином, оцінка ефективності та проблемних аспектів діючих механізмів державного управління розвитком регіонів України свідчить про їхню неоднорідну результативність та наявність системних викликів, що

стримують формування збалансованого територіального розвитку. З одного боку, впровадження децентралізації, розвиток стратегічного планування, використання програмно-цільового підходу та активізація міжнародної підтримки створили передумови для підвищення ролі місцевого самоврядування, розширення фінансової самостійності громад і посилення регіональної ініціативи. З іншого боку, зберігаються суттєві проблеми, серед яких домінують міжрегіональні соціально-економічні диспропорції, недостатня узгодженість дій між рівнями влади, формальний характер реалізації стратегічних документів, обмежена ефективність фінансових механізмів, слабка інституційна спроможність територіальних громад та недостатній рівень залучення громадськості до управлінських процесів. Додатково негативний вплив чинять воєнні виклики, що посилили нерівномірність розвитку регіонів і актуалізували потребу у швидкій адаптації управлінських механізмів до умов відновлення. У підсумку можна стверджувати, що існуюча система державного управління регіональним розвитком потребує комплексного удосконалення, яке має базуватися на посиленні координації між рівнями влади, підвищенні ефективності стратегічного планування, забезпеченні реальної фінансової автономії регіонів, розвитку інноваційних підходів та розширенні участі громадськості, що в сукупності створить передумови для досягнення стійкого та збалансованого розвитку територій України.

РОЗДІЛ 3

ПОВОЄННІ ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ

3.1. Особливості функціонування регіонів України в умовах воєнного стану та їх вплив на подальший розвиток

Механізми державного управління розвитком регіонів в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні базуються на необхідності гнучкої адаптації управлінських рішень до нових безпекових, економічних і соціальних викликів, посиленні міжвідомчої та міжрівневої координації, а також впровадженні комплексних програм підтримки, спрямованих на забезпечення соціально-економічної стабільності та відновлення територій.

Доцільно виокремити наступні ключові механізми:

1. Впровадження систем реагування на надзвичайні ситуації та управління для усунення безпосередніх загроз громадській безпеці та стабільності в регіонах, які постраждали в період воєнного стану. Для ефективною реалізації такого механізму необхідно сформувати інтегровану систему кризового реагування, що поєднує сучасні технології моніторингу, оперативне інформування та чіткі алгоритми взаємодії між усіма суб'єктами управління. Важливим є створення єдиного інформаційно-комунікаційного середовища, яке дозволяє відстежувати ситуацію в режимі реального часу, швидко оцінювати рівень загроз і координувати дії відповідальних структур. Система має включати механізми раннього попередження, оперативного оповіщення населення та узгоджену взаємодію між органами державної влади, місцевого самоврядування і службами цивільного захисту. Це забезпечує своєчасне реагування, ефективне використання ресурсів та мінімізацію негативних наслідків кризових подій.

Окрему роль відіграє підготовка персоналу та розвиток кадрового

потенціалу. Йдеться про регулярне навчання, тренування та моделювання надзвичайних ситуацій, що дозволяє підвищити готовність усіх учасників системи реагування, вдосконалити міжвідомчу координацію та підвищити загальну ефективність управління. Такий підхід посилює стійкість регіонів і знижує ризики для населення.

2. Розробка планів реагування на надзвичайні ситуації для захисту критичної інфраструктури та управління ресурсами, що забезпечує безперервність основних послуг у період воєнного стану. У межах цього механізму передбачаються такі дії:

- оцінка загроз і ризиків – комплексне визначення потенційних сценаріїв криз та їх впливу на критичну інфраструктуру (енергетику, транспорт, водопостачання, зв'язок, медицину);

- розробка планів дій – формування чітких алгоритмів реагування із визначенням відповідальних осіб і ресурсного забезпечення;

- навчання і тренування – регулярна перевірка ефективності планів через практичні відпрацювання та симуляції;

- забезпечення комунікації – створення стійких і захищених каналів зв'язку для оперативної координації;

- співпраця з владою – узгодження дій між місцевими, державними структурами та профільними установами для швидкого реагування.

3. Підтримка підприємств і громад у постраждалих регіонах для подолання економічних наслідків воєнного стану та забезпечення відновлення економічної активності.

Основні підходи включають:

- диверсифікацію економіки шляхом розвитку різних секторів, що зменшує залежність від окремих галузей;

- залучення міжнародної допомоги та інвестицій для відновлення ресурсної бази;

- відновлення та розвиток інфраструктури як основи економічного зростання;

- застосування фіскальних і монетарних стимулів для підтримки бізнесу;
- розвиток соціального діалогу та процесів примирення для зміцнення суспільної стабільності.

4. Взаємодія з місцевою владою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для реалізації проєктів сталого розвитку в умовах воєнного стану. У сучасних умовах така співпраця є критично важливою для ефективного використання ресурсів і досягнення спільних цілей розвитку. Вона дозволяє об'єднати управлінський потенціал держави, соціальну мобільність громадського сектору та фінансово-технічну підтримку міжнародних партнерів. Завдяки цьому забезпечується комплексний підхід до відновлення регіонів, охоплюючи економічну, соціальну та екологічну складові. Місцева влада відповідає за реалізацію рішень, громадські організації відповідають за комунікацію з населенням, а міжнародні партнери відповідають за ресурсну підтримку та експертизу. У підсумку формується багаторівнева модель управління розвитком, яка дозволяє підтримувати функціонування регіонів у кризових умовах і закладає основу для їх подальшого сталого відновлення.

Загалом, ключовим фактором ефективного управління стійким розвитком у період воєнного стану є досягнення балансу між безпековими потребами та стратегічними цілями довгострокового розвитку – економічним зростанням, соціальним добробутом і екологічною безпекою.

Стійкість регіонів виступає базовою умовою стабільного функціонування держави, оскільки визначає здатність територій протидіяти кризам, адаптуватися до змін і забезпечувати безперервність життєво важливих процесів. Вона має комплексний характер і включає економічну, соціальну, екологічну та політичну складові, які формують єдину систему життєздатності регіонів. Водночас відсутність єдиного підходу до розуміння механізмів регіональної стійкості ускладнює їх практичне впровадження [55].

Нерівномірність регіонального розвитку створює ризики соціально-

економічної диференціації, що негативно впливає на загальну стабільність держави. Тому забезпечення збалансованого розвитку територій є стратегічною умовою зміцнення національної економіки.

З урахуванням воєнного стану з 24 лютого 2022 року система регіонального управління зазнала суттєвих змін, що зумовило необхідність оперативного реагування на виклики, ефективного використання ресурсів та відновлення інфраструктури. В умовах дії правового режиму воєнного стану суттєво зросла важливість оптимізації процесів управління регіонами [4], що підкреслює потребу стратегічного перегляду управлінських підходів.

Важливим напрямом також є використання міжнародного досвіду відновлення після криз і впровадження інноваційних управлінських рішень, які дозволяють підвищити ефективність регіональної політики в умовах обмежених ресурсів. Принципи забезпечення ефективного управління регіональним розвитком в період дії правового режиму воєнного стану представлені на рис. 3.1.

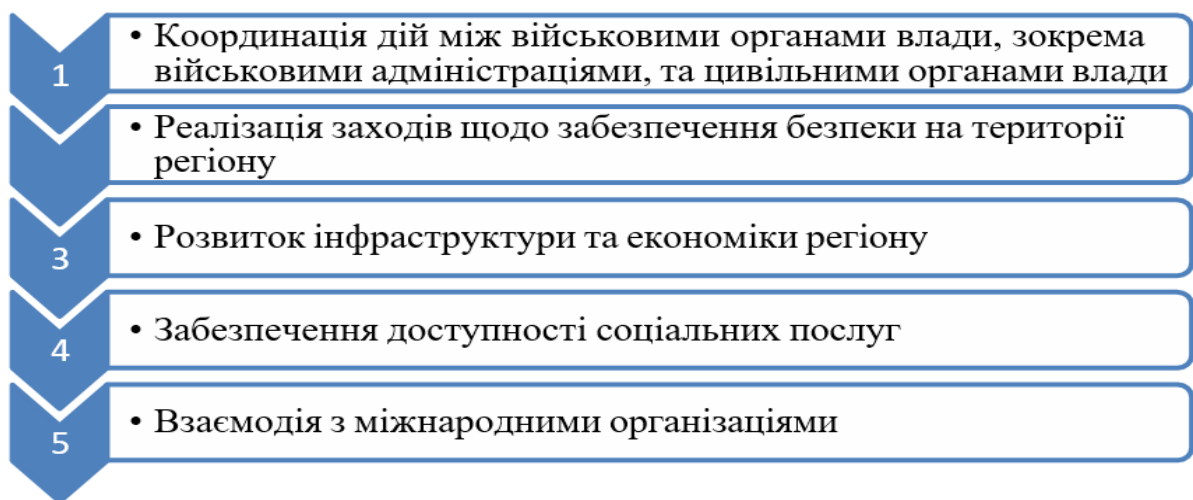

Рис. 3.1. Принципи забезпечення ефективного управління регіональним розвитком в період дії правового режиму воєнного стану [41]

Одним із ключових принципів залишається координація між військовими та цивільними органами влади [41], що забезпечує узгодженість

дій, ефективний обмін інформацією та спільне використання ресурсів. Така взаємодія є основою стабільності, безпеки та керованості процесів у регіонах в умовах воєнного стану.

Другий принцип – реалізація заходів щодо забезпечення безпеки на території регіону [41]. Реалізація цього принципу передбачає комплексний підхід до формування безпечного середовища у регіоні шляхом застосування організаційних, технічних та соціальних заходів.

Для забезпечення належного рівня безпеки впроваджуються такі основні напрями:

1. посилення епідеміологічного нагляду – удосконалюється система контролю за безпековими та санітарно-епідеміологічними ризиками шляхом використання сучасних технологій моніторингу, зокрема систем відеоспостереження, аналітичних платформ і безпілотних технологій, що дозволяє оперативно виявляти та реагувати на загрози;

2. посилення роботи правоохоронних органів – підвищується ефективність діяльності правоохоронної системи через додаткове навчання персоналу, проведення тренінгів, підвищення кваліфікації та забезпечення необхідними технічними засобами для виконання службових завдань;

3. залучення громадськості – посилюється участь населення у формуванні безпекового середовища через інформаційні кампанії, просвітницькі заходи та навчальні програми, що сприяють підвищенню рівня обізнаності громадян і стимулюють їх до активної взаємодії з органами влади;

4. розвиток інфраструктури безпеки – здійснюється модернізація інженерної та транспортної інфраструктури, включаючи освітлення вулиць, облаштування безпечних маршрутів пересування та покращення транспортної доступності, що підвищує загальний рівень безпеки в регіоні;

5. система реагування на надзвичайні ситуації – формується інтегрована система оперативного реагування із чіткими каналами комунікації, екстреними службами та механізмами координації дій для

швидкого надання допомоги населенню у кризових ситуаціях;

б. співпраця з сусідніми регіонами – налагоджується міжрегіональна взаємодія через обмін інформацією, спільні навчання та координацію дій у сфері безпеки, що дозволяє ефективніше протидіяти спільним загрозам.

Третій принцип – розвиток інфраструктури та економіки регіону [41]. Цей принцип спрямований на формування стійкої економічної бази регіону та підвищення рівня життя населення через модернізацію інфраструктури та стимулювання економічної активності.

На першому етапі пріоритет надається відновленню та розвитку транспортної інфраструктури – доріг, залізничного сполучення, аеропортів і логістичних центрів, що створює умови для активізації торгівлі та інвестиційної діяльності.

Другий етап передбачає розбудову цифрової та комунікаційної інфраструктури, зокрема забезпечення якісного інтернет-зв'язку та впровадження сучасних технологій, що сприяє розвитку ІТ-сектору та інноваційної економіки.

Третій етап охоплює інвестиції в людський капітал – розвиток системи освіти, професійної підготовки та охорони здоров'я, що дозволяє підвищити якість робочої сили та загальний рівень життя населення. Важливим також є стимулювання малого та середнього бізнесу через фінансові стимули, спрощення регуляторних процедур та створення сприятливого бізнес-клімату. Додатковим чинником економічного зростання є розвиток туристичної сфери шляхом інвестування в інфраструктуру відпочинку, готельний бізнес та культурні об'єкти, що сприяє залученню туристичних потоків і збільшенню доходів регіону.

Четвертий принцип – забезпечення доступності соціальних послуг [41]. Суть цього принципу полягає у гарантуванні рівного та безбар'єрного доступу населення до базових соціальних послуг незалежно від соціального статусу, віку, стану здоров'я чи інших індивідуальних характеристик. Реалізація принципу передбачає розвиток та підтримку соціальної

інфраструктури, удосконалення системи надання соціальних послуг, а також впровадження цільових програм підтримки вразливих категорій населення. Особлива увага приділяється забезпеченню доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших базових суспільних послуг, що є основою соціальної стабільності та згуртованості регіону. Забезпечення доступності соціальних послуг передбачає комплекс організаційних, правових та інституційних заходів, спрямованих на гарантування рівного доступу населення до соціальної підтримки та базових послуг незалежно від соціального статусу чи індивідуальних особливостей. Основні напрями включають:

1. розробку і впровадження інклюзивного законодавства, яке формує правові гарантії рівного доступу громадян до системи соціальних послуг;
2. реалізацію соціальних програм підтримки, орієнтованих на різні вразливі групи населення, зокрема дітей, осіб з інвалідністю, людей похилого віку, мігрантів, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій;
3. розвиток безбар'єрної інфраструктури, що забезпечує фізичну та транспортну доступність соціальних установ, громадських просторів і об'єктів інфраструктури для всіх груп населення;
4. інформаційне забезпечення населення, яке передбачає системне інформування громадян щодо переліку соціальних послуг, умов їх отримання;
5. підвищення професійного рівня працівників соціальної сфери, включаючи підготовку, перепідготовку та методичну підтримку фахівців.

П'ятий принцип – взаємодія з міжнародними організаціями [41]. Цей принцип передбачає активне залучення міжнародного співробітництва як інструменту підтримки регіонального розвитку, особливо в умовах воєнного стану та обмеженості внутрішніх ресурсів. Співпраця з міжнародними інституціями, такими як Організація Об'єднаних Націй, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та іншими структурами, дозволяє отримувати фінансову, технічну, експертну та гуманітарну

допомогу. Така взаємодія може бути спрямована на фінансування проєктів у сферах відновлення інфраструктури, розвитку аграрного сектору, охорони здоров'я, освіти, енергетики та інших стратегічно важливих галузей. Окрім цього, міжнародні організації сприяють впровадженню сучасних управлінських практик, технологій та стандартів розвитку.

Механізм співпраці включає підготовку та реалізацію проєктів, подання заявок на грантове фінансування, залучення міжнародних експертів, а також участь у міжнародних форумах і програмах розвитку. Важливим є також ефективне управління отриманими ресурсами, забезпечення прозорості та підзвітності їх використання. Загалом, партнерство з міжнародними організаціями сприяє зміцненню потенціалу регіонів, підвищенню ефективності управління та досягненню стратегічних цілей сталого розвитку.

У цілому, ефективне управління регіональним розвитком в умовах воєнного стану потребує чіткої координації дій між органами влади, узгодженого планування та врахування потреб населення. Особливо важливим є забезпечення стійкого збалансованого розвитку регіонів [41], що дозволяє підтримувати стабільність навіть у кризових умовах.

Отже, управління регіональним розвитком у період воєнного стану є складним багатовимірним процесом, який вимагає системного підходу, оперативного реагування на виклики та ефективної взаємодії між усіма рівнями влади. Його ключова мета полягає у забезпеченні безпеки населення, стабільності соціально-економічних процесів та поступового відновлення регіонів. Рівень соціально-економічного розвитку територій і якість системи регіонального управління безпосередньо впливають на ефективність функціонування національної економіки та загальну стійкість держави.

Функціонування регіонів України в умовах воєнного стану характеризується глибокою трансформацією управлінських, економічних та соціальних процесів. Регіони змушені одночасно виконувати завдання забезпечення безпеки населення, підтримки критичної інфраструктури та

збереження базових умов життєдіяльності, що суттєво змінює пріоритети регіонального розвитку.

Особливості функціонування регіонів України в умовах воєнного стану:

1. Пріоритет безпекової складової: домінування оборонних та захисних функцій управління; посилення ролі військових адміністрацій; обмеження частини адміністративних процедур.

2. Дестабілізація соціально-економічних процесів: руйнування виробничих ланцюгів; зниження інвестиційної активності; скорочення зайнятості та доходів населення.

3. Перебудова системи управління: централізація кризового управління;

швидке прийняття рішень в умовах невизначеності; посилення вертикальної координації влади.

4. Навантаження на інфраструктуру: пошкодження транспортних і енергетичних систем; перебої у постачанні комунальних послуг; необхідність термінового відновлення об'єктів.

5. Зростання соціальної напруги: збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб; навантаження на соціальні служби; ризики зниження рівня соціальної згуртованості.

6. Активізація міжнародної підтримки: гуманітарна допомога; фінансування відновлення; технічна та експертна підтримка (рис. 3.2).

Військові умови формують як негативні, так і потенційно позитивні довгострокові наслідки. Серед негативних можна вказати: деіндустріалізація окремих територій; демографічні втрати та міграція населення; зростання регіональної нерівності; руйнування інфраструктурної бази. Позитивними є такі: модернізація систем управління; прискорення цифровізації; впровадження інноваційних підходів до відновлення; посилення міжнародної інтеграції; формування нової моделі регіональної стійкості.

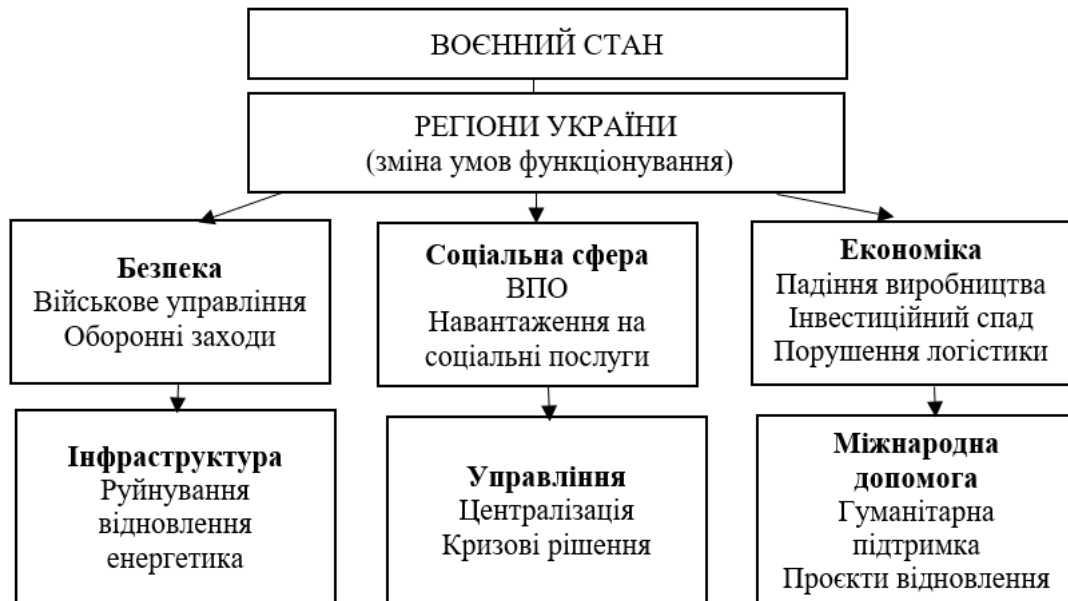

Рис. 3.2. Особливості функціонування регіонів України в умовах воєнного стану

Таким чином, функціонування регіонів України в умовах воєнного стану характеризується одночасною кризовою адаптацією та структурною трансформацією. Попри значні втрати та ризики, цей період формує основу для майбутньої модернізації регіонального розвитку, переходу до більш стійкої, гнучкої та інноваційної моделі управління територіями.

3.2. Пріоритети відновлення соціально-економічної та інфраструктурної системи регіонів у повоєнний період

Пріоритети відновлення соціально-економічної та інфраструктурної системи регіонів у повоєнний період є ключовим напрямом державної політики України, оскільки саме від якості та послідовності їх реалізації залежить швидкість відновлення територій, рівень життя населення, відновлення економічної активності та формування довгострокової стійкості регіонального розвитку. Повоєнна відбудова не зводиться лише до фізичного

відновлення зруйнованих об'єктів, а охоплює комплексну трансформацію соціально-економічної системи, модернізацію інфраструктури, оновлення управлінських механізмів, відновлення людського капіталу та інтеграцію регіонів у нові економічні умови розвитку. У цьому контексті пріоритети відновлення повинні формуватися на основі принципів збалансованості, інклюзивності, ефективності, прозорості та орієнтації на сталий розвиток.

Першочерговим пріоритетом є відновлення життєво важливої інфраструктури, оскільки саме вона забезпечує базове функціонування регіонів. До неї належать об'єкти енергетики, водопостачання, тепlopостачання, транспортні мережі, системи зв'язку та цифрової інфраструктури. Відновлення цих секторів є критично необхідним для забезпечення життєдіяльності населення та відновлення економічної активності. Особлива увага приділяється модернізації енергетичної системи з урахуванням принципів енергоефективності, децентралізації енергогенерації та впровадження відновлюваних джерел енергії. Одночасно відбувається відновлення транспортних коридорів, які забезпечують логістичну зв'язаність регіонів і відновлення внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

Другим важливим пріоритетом є відновлення житлового фонду та соціальної інфраструктури. Це включає реконструкцію зруйнованих житлових будинків, будівництво нового житла для внутрішньо переміщених осіб, а також відновлення шкіл, дитячих садків, лікарень, центрів соціального захисту та культурних установ. Соціальна інфраструктура відіграє визначальну роль у забезпеченні доступу населення до базових послуг, тому її відновлення безпосередньо впливає на рівень соціальної стабільності та якість життя громадян. Особливу увагу слід приділяти створенню безбар'єрного середовища та інклюзивної інфраструктури, що враховує потреби всіх категорій населення.

Третім пріоритетом виступає економічне відновлення регіонів та стимулювання підприємницької активності. У повоєнний період необхідно створити умови для відновлення промислового виробництва, аграрного

сектору, малого та середнього бізнесу. Важливим є запровадження програм державної підтримки підприємств, податкових стимулів, доступного кредитування та залучення інвестицій. Особливого значення набуває розвиток індустріальних парків, інноваційних кластерів та логістичних центрів, які сприятимуть формуванню нових робочих місць і відновленню економічного потенціалу регіонів. Одним із ключових напрямів є також підтримка експорту та інтеграція української економіки у глобальні ринки.

Четвертим пріоритетом є відновлення та розвиток людського капіталу. Йдеться про системну підтримку населення, яке постраждало внаслідок воєнних дій, включаючи програми психологічної реабілітації, соціальної адаптації, професійного перенавчання та підвищення кваліфікації. Освіта та охорона здоров'я стають ключовими сферами інвестування, оскільки саме вони формують основу довгострокового розвитку суспільства. Особлива увага приділяється поверненню кваліфікованих кадрів, створенню умов для зайнятості молоді та розвитку інноваційного потенціалу населення.

П'ятим пріоритетом є модернізація системи регіонального управління. Повоєнне відновлення потребує впровадження більш ефективних моделей управління, які базуються на принципах децентралізації, цифровізації, прозорості та підзвітності. Важливим є посилення ролі місцевого самоврядування, розширення його фінансової бази та управлінських повноважень. Також необхідно впроваджувати цифрові інструменти управління, які дозволяють підвищити ефективність прийняття рішень, контролю за реалізацією проєктів та використанням ресурсів.

Шостим пріоритетом є забезпечення екологічної безпеки та відновлення довкілля. Військові дії спричинили значні екологічні втрати, тому у повоєнний період важливо здійснювати рекультивацию земель, очищення територій від забруднень, відновлення водних ресурсів та лісових масивів. Екологічна політика має бути інтегрована у всі напрями відновлення з урахуванням принципів сталого розвитку та «зеленої» трансформації економіки.

Сьомим пріоритетом є розвиток цифрової трансформації регіонів. Цифровізація державних послуг, розвиток електронного урядування, впровадження сучасних інформаційних систем в управлінні та бізнесі створюють умови для підвищення ефективності економіки та зниження адміністративних бар'єрів. Особливе значення має розвиток цифрової інфраструктури, яка забезпечує доступ до інтернету, електронних сервісів та інноваційних технологій у всіх регіонах.

Восьмим пріоритетом є забезпечення соціальної стабільності та згуртованості суспільства. Повоєнний період характеризується підвищеним рівнем соціальних ризиків, тому важливо впроваджувати програми соціальної підтримки, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, розвитку громадянського суспільства та зміцнення довіри до державних інституцій. Соціальна політика повинна бути спрямована на зменшення нерівності та забезпечення рівного доступу до ресурсів і можливостей розвитку.

Дев'ятим пріоритетом є залучення міжнародної допомоги та партнерства. Відновлення регіонів потребує значних фінансових ресурсів, тому важливо забезпечити ефективну співпрацю з міжнародними організаціями, фінансовими інституціями та країнами-партнерами. Це включає залучення інвестицій, грантових програм, технічної допомоги та експертної підтримки для реалізації масштабних відновлювальних проєктів.

Десятим пріоритетом виступає впровадження принципів сталого розвитку у всі сфери відновлення. Це означає поєднання економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної безпеки в єдину систему розвитку регіонів. Всі відновлювальні проєкти повинні оцінюватися з точки зору довгострокових наслідків та їх впливу на майбутні покоління.

У період дії правового режиму воєнного стану в Україні механізми державного управління, спрямовані на збалансований розвиток регіональної інфраструктури, базуються на нормативно-правовому регулюванні та системі цілеспрямованих управлінських заходів, які враховують потреби територій, що постраждали внаслідок бойових дій. Вони передбачають визначення

пріоритетних напрямів відновлення, раціональний розподіл ресурсів та інвестицій у критично важливі об'єкти, а також налагодження ефективної взаємодії між центральними та місцевими органами влади.

Кабінет Міністрів України відіграє ключову роль у формуванні політики відновлення інфраструктури, визначенні стратегічних пріоритетів і забезпеченні координації дій між усіма рівнями управління. Важливим є також партнерство з територіальними громадами для врахування їхніх потреб та оперативного вирішення локальних проблем.

Збалансований розвиток інфраструктури є базовою умовою економічної стійкості регіонів, оскільки охоплює одночасний розвиток транспортної, енергетичної, комунікаційної та соціальної сфер. Такий підхід сприяє підвищенню конкурентоспроможності територій, покращенню якості життя населення, створенню нових робочих місць і залученню інвестицій. Особливо важливим є узгодження інфраструктурних проєктів із довгостроковими потребами розвитку регіонів з урахуванням соціальних та екологічних факторів. Інноваційний розвиток інфраструктури є важливим елементом створення сприятливого середовища для розвитку інноваційних технологій. Інфраструктура містить виробничі, фінансові та соціальні системи, які необхідні для підтримки різних видів діяльності [21].

Особлива увага приділяється модернізації транспортної інфраструктури, яка забезпечує мобільність населення, ефективну логістику та розвиток економічних зв'язків. Розвиток дорожньої мережі, залізничного сполучення, авіаційних та морських перевезень сприяє інтеграції регіонів у національний та міжнародний економічний простір.

Окремим стратегічним напрямом є розвиток цифрової інфраструктури, що передбачає розширення доступу до високошвидкісного інтернету, впровадження електронних сервісів, розвиток дата-центрів та телекомунікаційних мереж [33]. Це створює основу для цифрової трансформації економіки, підвищення ефективності управління та розширення можливостей бізнесу й освіти. Важливим елементом також

виступає створення інноваційних кластерів і технологічних парків [33], які стимулюють розвиток підприємництва, наукових досліджень та впровадження інновацій. Це сприяє формуванню сучасного економічного середовища та залученню інвестицій у високотехнологічні галузі.

Інноваційний розвиток інфраструктури є ключовим чинником формування сприятливого середовища для впровадження новітніх технологій, залучення інвестицій, розвитку співпраці між науковими установами та підприємствами, а також підвищення якості життя населення [33]. Він забезпечує обмін знаннями, технологічний прогрес і модернізацію економіки.

В умовах дії правового режиму воєнного стану розвиток України та її регіонів суттєво ускладнений через негативний вплив бойових дій. Однією з головних проблем залишається стабільне функціонування регіональної інфраструктури [38], яка охоплює транспортні мережі, енергетику, водопостачання, телекомунікації та соціальну сферу. Регіональна інфраструктура включає дорожню та залізничну мережу, авіаційні перевезення, системи енергозабезпечення, водопостачання і водовідведення, зв'язок, а також соціальні об'єкти. Згідно з аналітичними дослідженнями, інфраструктура є базовим елементом економічного розвитку, оскільки визначає ефективність виробництва та територіальної організації господарства [23]. Вона поділяється на виробничу та соціальну складові.

Виробнича інфраструктура забезпечує функціонування економіки та включає промислові підприємства, логістичні центри, енергетичні об'єкти, транспортні системи, комунікаційні мережі, індустриальні та технологічні парки. Вона створює умови для виробництва, зберігання та доставки продукції. Соціальна інфраструктура охоплює галузі, спрямовані на задоволення соціальних і духовних потреб населення [20]. Вона включає освіту, охорону здоров'я, культуру, спорт, соціальний захист, житлову сферу та соціальні послуги.

Для забезпечення належного функціонування регіональної

інфраструктури в умовах воєнного стану необхідна реалізація комплексу цільових заходів, спрямованих на підтримку виробничої та соціальної сфер, а також відновлення пошкоджених об'єктів.

1) Виробнича інфраструктура:

- транспортна складова – відновлення доріг і залізничних шляхів, ремонт транспортних засобів, забезпечення перевезень;
- зв'язок – контроль тарифів на мобільний зв'язок та Інтернет, підвищення якості послуг;
- екологічна складова – забезпечення населення якісною питною водою, контроль забруднення довкілля;
- рекреаційна сфера – відновлення туристичних зон і підготовка до їх функціонування [38].

Виробнича інфраструктура є основою економічної активності регіону, забезпечує виробництво, логістику та інвестиційну привабливість, створюючи умови для економічного зростання та зайнятості населення. Її розвиток потребує державної підтримки, інвестицій і дотримання принципів сталого розвитку.

2) Соціальна інфраструктура:

- житлово-комунальна сфера – відновлення житла та інфраструктури, контроль будівництва;
- освіта – пріоритетне зарахування дітей ВПО;
- медицина – розширення мережі закладів і кадрове забезпечення;
- соціальний захист – розвиток інтернатів, виплати соціально вразливим групам;
- культура – стабілізація цін, розвиток закладів і залучення інвестицій [38].

Соціальна інфраструктура забезпечує базові потреби населення: освіту, медицину, соціальну підтримку та культурний розвиток. Її ефективність залежить від доступності послуг і якості їх надання. Збалансований розвиток

означає рівномірне оновлення всіх її складових для зменшення регіональних диспропорцій і забезпечення доступу населення до послуг.

Регіональна політика має ґрунтуватися на пріоритеті національних інтересів, вирівнюванні розвитку регіонів та стабільному розподілі повноважень між центром і територіями [19]. Регіональна політика передбачає врахування особливостей територій, забезпечення рівних умов розвитку та збереження єдності держави.

Регіональна збалансованість інфраструктури означає рівномірний розвиток її складових відповідно до потреб населення та економічного потенціалу територій [32]. Її досягнення потребує аналізу ресурсів, стратегічного планування, інвестицій, ефективного управління та координації між усіма рівнями влади. Збалансований розвиток інфраструктури є основою стійкості регіонів, зменшення нерівності між ними та формування конкурентоспроможної економіки держави.

Розвиток інфраструктури суттєво впливає на економічне зростання як окремих регіонів, так і держави загалом, що особливо актуально в умовах воєнного стану [32].

Регіональний розвиток значною мірою визначається станом інфраструктурного комплексу. Особливої уваги потребують слаборозвинені регіони, де необхідні цільові інвестиції та державна підтримка. Основними чинниками розвитку виступають інвестиції, політична підтримка, ефективне регулювання, технологічний прогрес та підготовка кадрів.

Основні пріоритети регіональної політики можуть змінюватися залежно від специфіки території, однак базові напрями залишаються сталими. До них належать розвиток інфраструктури, економічне зростання, соціальна політика, екологічна безпека та посилення місцевого самоврядування.

Інфраструктурний розвиток охоплює модернізацію транспортних, енергетичних і комунікаційних систем. Економічний напрям передбачає підтримку бізнесу, створення робочих місць та залучення інвестицій.

Соціальна політика орієнтована на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і зменшення нерівності. Екологічний компонент включає раціональне використання ресурсів і охорону довкілля. Розвиток місцевого самоврядування посилює участь громад у прийнятті рішень.

Ефективне використання ресурсного потенціалу регіону є основою його розвитку і включає аналіз ресурсів, їх раціональне використання, залучення інвестицій, розвиток людського капіталу та забезпечення сталості. Важливим є також формування інфраструктури, яка підтримує економічну активність. Управління якістю життя регіону передбачає комплексний підхід до розвитку соціальної, економічної та інфраструктурної сфер. Воно базується на стратегічному плануванні, координації дій влади, бізнесу та громадськості, а також моніторингу результатів [32].

Інфраструктура повинна відповідати потребам економічного та соціального розвитку регіону. Збалансований її розвиток забезпечує ефективні внутрішні та зовнішні зв'язки, зменшує диспропорції між регіонами та підвищує якість життя населення. Фінансові механізми відіграють ключову роль у вирівнюванні регіонального розвитку, оскільки дозволяють перерозподіляти ресурси та підтримувати інноваційні проекти [11]. Важливими є також інвестиції, кредитування та управління ризиками розвитку.

Сучасна інфраструктура охоплює транспортні, енергетичні, комунальні, телекомунікаційні та соціальні системи, які забезпечують функціонування регіонів. Вона характеризується комплексністю, нерівномірністю розвитку та потребою постійного оновлення [32]. Зростає значення інфраструктури як чинника економічної стабільності та відновлення регіонів, особливо в умовах воєнного стану. Вона формує основу інвестиційної привабливості, зайнятості та соціального розвитку [32].

Забезпечення комплексного розвитку інфраструктури включає кілька ключових етапів: оцінку потреб, визначення пріоритетів, реалізацію проектів, моніторинг результатів і подальше обслуговування систем. Відновлення

регіонів після воєнних дій потребує поєднання державного, міжнародного та приватного фінансування. Важливим є також використання досвіду інших країн та залучення експертів [26].

Отже, ефективна регіональна політика ґрунтується на комплексному підході до розвитку інфраструктури, економіки та соціальної сфери, що забезпечує сталий розвиток територій і підвищення якості життя населення.

Відновлення регіонів має бути комплексним і ґрунтуватися на достовірних даних та прогнозуванні загроз і можливостей розвитку територій [46]. Післявоєнне відновлення економіки України потребує впровадження нових управлінських підходів, сучасних технологій та врахування міжнародного досвіду. Від якості прийнятих рішень залежить швидкість і ефективність відновлення регіонів та їх подальший розвиток [32].

Збалансований розвиток інфраструктури передбачає узгоджену роботу всіх її елементів відповідно до стратегічних цілей регіону. Цей процес має бути безперервним через динамічні зміни воєнного та економічного середовища, що формують нові вимоги до інфраструктури [32]. Основою збалансованого розвитку є врахування ресурсного та демографічного потенціалу територій, а також забезпечення рівного доступу населення до базових послуг. Важливо також дотримуватися екологічних вимог і забезпечувати сталість розвитку.

Ключовими складовими регіональної інфраструктури є транспортна, енергетична, телекомунікаційна, водна та соціальна системи. Їх збалансованість забезпечує ефективне функціонування регіону та підвищує якість життя населення. Транспортна інфраструктура має забезпечувати доступність територій і розвиток економічних зв'язків. Енергетична – стабільне та ефективне постачання ресурсів. Телекомунікаційна – доступ до цифрових сервісів і комунікацій. Водна система – безперебійне водопостачання та санітарні послуги. Соціальна інфраструктура охоплює освіту, медицину, культуру та інші базові потреби населення.

Збалансованість інфраструктури досягається через ефективне

планування, інвестиції та координацію дій між рівнями влади. Вона є основою сталого розвитку регіонів та економічної стабільності держави.

Отже, комплексний підхід до відновлення та розвитку інфраструктури забезпечує підвищення якості життя населення, економічне зростання та довгострокову стійкість регіонів.

Таким чином, повоєнне відновлення регіонів України є складним багатовимірним процесом, який охоплює інфраструктурний, економічний, соціальний, екологічний та управлінський виміри. Його успішна реалізація можлива лише за умови системного підходу, узгодженої державної політики та ефективної взаємодії всіх рівнів влади, бізнесу та міжнародних партнерів. Саме комплексна реалізація визначених пріоритетів дозволить забезпечити не лише відновлення зруйнованого, але й формування якісно нової моделі розвитку регіонів України, орієнтованої на стійкість, інноваційність та довгострокову стабільність.

3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації

Практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації мають ґрунтуватися на комплексному, системному та інноваційному підході, що враховує сучасні виклики безпеки, економічної нестабільності та соціальних змін (табл. 3.1).

Передусім необхідно забезпечити стратегічну узгодженість державної регіональної політики з цілями повоєнного відновлення, що передбачає оновлення нормативно-правової бази з урахуванням нових реалій, гармонізацію її з європейськими стандартами та впровадження довгострокових програм розвитку регіонів. Важливим кроком є формування єдиної системи стратегічного планування, яка поєднуватиме національний,

регіональний і місцевий рівні управління та забезпечуватиме узгодженість рішень і ефективний розподіл ресурсів.

Таблиця 3.1.

**Практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів
державного управління розвитком регіонів України в умовах
повоєнної трансформації**

Напрямок удосконалення	Зміст практичних рекомендацій	Очікуваний результат
Інституційне забезпечення	Удосконалення нормативно-правової бази, чіткий розподіл повноважень між рівнями влади, посилення координації	Підвищення ефективності управління та узгодженості рішень
Стратегічне планування	Розробка довгострокових стратегій відновлення регіонів з урахуванням їх специфіки та ризиків	Збалансований і прогнозований розвиток регіонів
Фінансове забезпечення	Диверсифікація джерел фінансування (держбюджет, міжнародна допомога, інвестиції, ДПП)	Стабільність фінансування та прискорення відновлення
Інфраструктурний розвиток	Модернізація транспортної, енергетичної, цифрової та соціальної інфраструктури	Підвищення якості життя та інвестиційної привабливості
Цифровізація управління	Впровадження електронного урядування, цифрових сервісів та платформ	Прозорість, швидкість і доступність управлінських рішень
Розвиток людського капіталу	Підтримка освіти, перекваліфікації, стимулювання зайнятості	Зростання продуктивності та інноваційності економіки
Інвестиційна політика	Створення сприятливого бізнес-клімату, податкові стимули, підтримка інвесторів	Залучення капіталу та розвиток підприємництва
Соціальна політика	Підтримка ВПО, вразливих груп, забезпечення доступу до послуг	Соціальна стабільність і зниження нерівності
Екологічна безпека	Впровадження принципів сталого розвитку, відновлення довкілля	Екологічна рівновага та безпечне середовище
Моніторинг і контроль	Запровадження систем оцінки ефективності та контролю реалізації політик	Підвищення якості управлінських рішень

Особливу увагу слід приділити посиленню інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування. Це передбачає підвищення професійного рівня управлінських кадрів, впровадження сучасних методів публічного менеджменту, цифровізацію управлінських процесів та розвиток електронного урядування. Доцільним є створення спеціалізованих регіональних агенцій розвитку, які виконуватимуть функції координації проєктів, залучення інвестицій та взаємодії з міжнародними партнерами. Водночас важливо забезпечити реальну децентралізацію повноважень, поєднуючи її з підзвітністю та ефективним контролем за використанням ресурсів.

Удосконалення фінансово-економічних механізмів має передбачати запровадження нових інструментів фінансування регіонального розвитку, зокрема фондів відновлення, програм державно-приватного партнерства, муніципальних облігацій та цільових інвестиційних програм. Необхідно забезпечити прозорий і справедливий розподіл бюджетних коштів з урахуванням рівня постраждалості регіонів, їх економічного потенціалу та потреб населення. Важливим є стимулювання інноваційної діяльності, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток кластерів і технологічних парків, що сприятиме диверсифікації економіки регіонів і підвищенню їх конкурентоспроможності.

Ключовим напрямом є модернізація інфраструктури на засадах збалансованого розвитку. Йдеться про відновлення та розвиток транспортної, енергетичної, цифрової та соціальної інфраструктури із застосуванням принципів «розумної» та «зеленої» економіки. Доцільно впроваджувати енергоефективні технології, розвивати відновлювану енергетику, цифрові платформи управління та «розумні міста». Водночас слід забезпечити територіальну рівномірність інфраструктурного розвитку, щоб зменшити диспропорції між регіонами.

Важливим аспектом є посилення соціальної складової регіональної політики. Необхідно забезпечити доступність якісних освітніх і медичних

послуг, розвиток системи соціального захисту, підтримку внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення. Особливу роль відіграє розвиток людського капіталу через освіту, професійну підготовку та перекваліфікацію кадрів відповідно до потреб ринку праці. Це сприятиме підвищенню зайнятості та формуванню інноваційного потенціалу регіонів.

Не менш важливим є впровадження ефективних механізмів управління ризиками та безпекою регіонального розвитку. Це включає створення систем моніторингу та прогнозування загроз, розробку планів реагування на кризові ситуації та підвищення стійкості критичної інфраструктури. В умовах повоєнної трансформації необхідно також враховувати екологічні аспекти, забезпечувати відновлення природних ресурсів та впроваджувати принципи сталого розвитку.

Суттєву роль відіграє розвиток міжрегіонального та міжнародного співробітництва. Залучення фінансової, технічної та експертної допомоги міжнародних організацій, участь у спільних проєктах та обмін досвідом сприятимуть більш ефективному відновленню регіонів. Водночас необхідно активізувати співпрацю між регіонами України для реалізації спільних інфраструктурних і економічних проєктів.

Завершальним елементом удосконалення механізмів державного управління є впровадження системи постійного моніторингу та оцінки ефективності політики регіонального розвитку. Це передбачає використання сучасних аналітичних інструментів, відкритих даних та показників результативності, що дозволить своєчасно коригувати стратегії та підвищувати ефективність управлінських рішень.

Отже, удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації потребує комплексних змін, спрямованих на підвищення інституційної спроможності, ефективне використання ресурсів, розвиток інфраструктури, підтримку людського капіталу та забезпечення сталого й збалансованого розвитку територій.

Досягнення стійкого збалансованого розвитку регіонів у повоєнний

період потребує дієвих механізмів державного управління: формування індивідуальних стратегій розвитку, поглиблення децентралізації, інвестування в інфраструктуру, підтримки МСП та стимулювання інновацій. Це створює основу для економічного зростання і зменшення міжрегіональних диспропорцій.

Важливим є формування позитивного іміджу держави через ефективне управління і комунікацію [51]. Ключовим кроком має стати розробка та впровадження Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України, яка враховує ризики, потенціал територій і механізми реагування на виклики [5]. На її основі формуються регіональні стратегії. Концепція орієнтована на економічне зростання, соціальну інтеграцію та екологічну безпеку, сприяє зменшенню диспропорцій і підвищенню якості життя.

Розроблення Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України здійснюється поетапно (рис. 3.3). Спочатку проводиться аналіз поточного стану регіонів – збір і оцінка інформації про їх потенціал та проблеми. Далі визначаються цілі та пріоритети розвитку, після чого формується стратегія досягнення збалансованого розвитку.

Наступним етапом є добір інструментів і заходів (економічних, соціальних, управлінських), а також планування їх реалізації. Завершальним кроком виступає впровадження стратегії, моніторинг результатів і своєчасне коригування дій. Зазначені етапи можуть уточнюватися з урахуванням специфіки окремих регіонів.

Впровадження Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України є складним і тривалим процесом, що реалізується поетапно (рис. 3.4). Насамперед здійснюється аналіз стану розвитку регіонів – збір та оцінка даних про економічні, соціальні й ресурсні характеристики для виявлення потенціалу та проблем.

На основі цього формується план впровадження з визначенням цілей, завдань і конкретних заходів. Важливим етапом є залучення зацікавлених сторін (органи влади, бізнес, громадськість, науковці), що забезпечує

узгодженість дій.

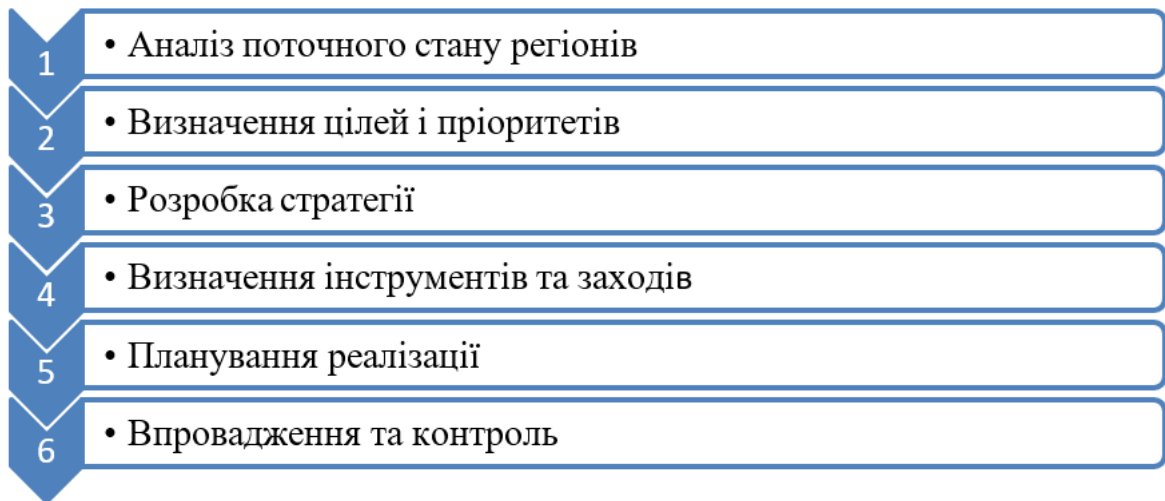

Рис. 3.3. Основні етапи розробки Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України [67]

Подальша реалізація передбачає виконання проєктів і програм розвитку, зокрема відновлення інфраструктури. Завершальним етапом є моніторинг та оцінка результатів із можливістю коригування заходів. Конкретний зміст етапів визначається з урахуванням особливостей кожного регіону.

При формуванні Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України доцільно дотримуватися чіткої структури. Вона охоплює: узагальнену інформацію про стратегічні орієнтири; характеристику регіону (ресурси, інфраструктура, динаміка розвитку); аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, включаючи SWOT-аналіз; визначення місії, цінностей і пріоритетних напрямів. Окремо формуються стратегічні цілі, індикатори їх досягнення, конкретні завдання та заходи, ресурсне забезпечення, оцінка ризиків і фінансові прогнози. Завершальні розділи передбачають моніторинг, коригування Концепції та додаткові матеріали.

Важливою складовою є залучення громадськості через інформування, консультації, механізми громадського контролю та участь у стратегічному плануванні. Це підвищує прозорість і ефективність управлінських рішень.

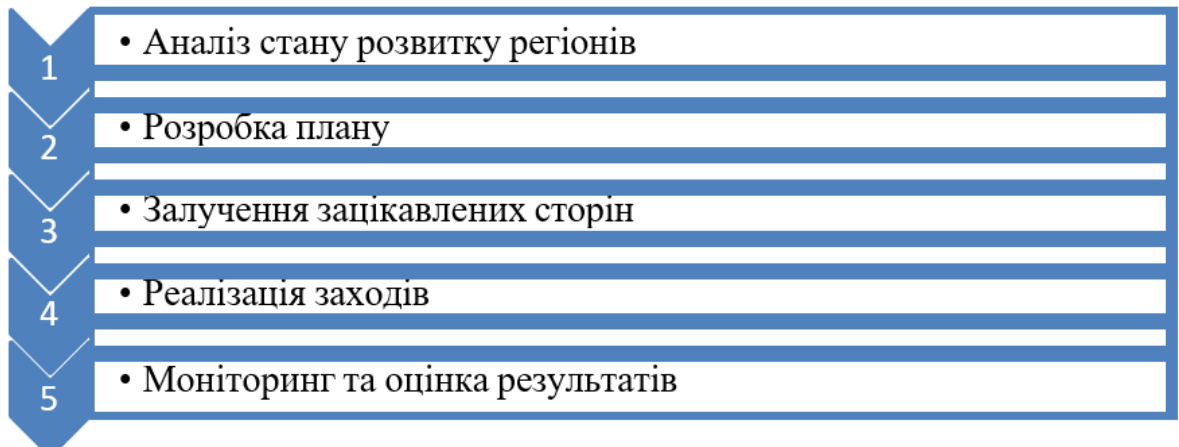

Рис. 3.4. Основні етапи впровадження Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України [32]

Концепція виступає базовим документом, що об'єднує зусилля влади, бізнесу та суспільства. Її реалізація здійснюється через спеціальний План заходів, який визначає конкретні проєкти, джерела фінансування (бюджетні кошти, інвестиції, міжнародна допомога) та орієнтується на соціально-економічні потреби конкретного регіону.

Під час формування Плану реалізації Концепції доцільно враховувати низку ключових чинників: наявність політичної готовності впроваджувати підходи, наближені до стандартів ЄС; узгодженість із Державною стратегією регіонального розвитку; визначення пріоритетних проблем, що можуть бути вирішені на рівні регіонів; а також відповідність запланованих заходів стратегічним цілям Концепції.

Сучасна модель регіонального розвитку має базуватися на забезпеченні рівномірного економічного зростання через інвестиції в інфраструктуру, освіту та інновації, а також на активній взаємодії влади, бізнесу і громад. Важливу роль відіграє цифровізація управління, що підвищує ефективність прийняття рішень і якість публічних послуг. При цьому необхідно враховувати як національні аналітичні дослідження, так і міжнародний досвід [40].

Основні перспективи Концепції полягають у досягненні збалансованого розвитку регіонів шляхом зменшення міжрегіональних диспропорцій, раціонального використання природних ресурсів, активного розвитку інфраструктури та створення сприятливого інвестиційного клімату. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню якості життя населення, економічному зростанню та довгостроковій стійкості розвитку країни.

Реалізація Концепції стійкого збалансованого розвитку регіонів України пов'язана з низкою ризиків, зокрема економічних (нестача фінансування, кризи, нестабільність ринків), політичних (зміни політики, вплив воєнного стану), соціокультурних (низька підтримка населення, соціальні конфлікти), екологічних (недотримання стандартів, виснаження ресурсів) та інфраструктурних (технічна відсталість, збої систем). Їх врахування та ефективне управління є необхідною умовою успішної реалізації Концепції.

Фінансування здійснюється за рахунок державних програм і фондів, міжнародної допомоги, приватних інвестицій та ресурсів місцевих бюджетів, при цьому важлива координація між усіма рівнями влади. Контроль доцільно покласти на Міністерство розвитку громад та територій України, що забезпечуватиме моніторинг результатів, оцінку ефективності використання ресурсів і взаємодію із зацікавленими сторонами.

Удосконалення регіонального управління передбачає розвиток інфраструктури, модернізацію освіти, підтримку малого і середнього бізнесу та активне залучення інвесторів. Важливу роль відіграє партнерство влади і бізнесу, а також впровадження нових управлінських підходів і цифрових рішень [40].

Підтримка інновацій і технологічного розвитку є ключовим чинником підвищення ефективності виробництва, посилення конкурентних позицій держави, створення нових робочих місць і покращення якості життя населення. У повоєнний період особливої актуальності набуває інноваційно-

інвестиційний розвиток регіональної інфраструктури, який має враховувати відновлення економіки та соціальної сфери.

Інноваційні підходи в інфраструктурі передбачають впровадження «розумних» технологій (смарт-міста, цифрові сервіси управління, автоматизований транспорт), енергоефективні рішення, розвиток відновлюваної енергетики, сучасні системи водопостачання та управління відходами. Це сприяє підвищенню ресурсної ефективності та якості життя.

Інвестиційний компонент охоплює модернізацію транспортної, енергетичної, логістичної, соціальної та інформаційної інфраструктури. Ключовими напрямками є розвиток доріг, залізниць, аеропортів, енергогенерації, цифрових платформ і соціальних об'єктів, що формує основу економічного зростання регіонів.

Екологічний вимір розвитку передбачає впровадження «зелених» технологій, розвиток відновлюваної енергетики, енергоощадних рішень, систем очищення води та управління відходами, розширення зелених зон.

Усі ці напрями формують основу повоєнного відновлення регіонів і їх подальшого збалансованого розвитку. Водночас важливо враховувати економічні, соціальні, екологічні, інституційні та інфраструктурні чинники, а також забезпечувати ефективне управління ризиками та залучення міжнародної підтримки. Саме комплексний підхід і раціональне використання ресурсів визначатимуть успішність регіонального відновлення України.

Таким чином, удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України в умовах повоєнної трансформації має ґрунтуватися на комплексному поєднанні стратегічного планування, інноваційного підходу та ефективної взаємодії між державою, місцевою владою, бізнесом і громадянськістю. Практичні рекомендації передбачають посилення інституційної спроможності органів управління, впровадження сучасних інструментів цифровізації, забезпечення прозорого та результативного використання фінансових ресурсів, а також активне

залучення інвестицій і міжнародної допомоги. Важливим є також врахування регіональної специфіки, підвищення ефективності моніторингу та оцінки управлінських рішень, орієнтація на сталий та збалансований розвиток територій. Реалізація цих заходів сприятиме прискоренню відновлення регіонів, зменшенню соціально-економічних диспропорцій та формуванню сучасної моделі регіонального розвитку, інтегрованої до європейського простору.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення кваліфікаційного дослідження вирішено завдання щодо визначення повоєнних пріоритетів функціонування механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні та обґрунтуванні напрямів їх удосконалення для забезпечення ефективного відновлення, збалансованого розвитку територій і підвищення результативності регіональної політики держави в умовах післявоєнної трансформації.

Одержані в процесі дослідження результати дозволяють сформулювати наведені нижче узагальнення, висновки та рекомендації.

1. Узагальнення теоретичних засад механізмів державного управління розвитком регіонів у повоєнний період дозволяє дійти висновку, що вони формуються на перетині класичних підходів державного управління, теорій регіонального розвитку та концепції сталості. У сучасних умовах особливого значення набуває системний підхід, який передбачає розгляд регіону як складної соціально-економічної системи з взаємопов'язаними економічними, соціальними, інституційними та екологічними елементами. Теоретична база також включає принципи децентралізації, субсидіарності, партнерства та інклюзивності, що забезпечують більш ефективне прийняття управлінських рішень на місцевому рівні. У повоєнний період ці засади доповнюються концепціями відновлення, стійкості та адаптивного управління, які орієнтовані на швидке відновлення зруйнованих систем та формування нової моделі розвитку. Теоретичні основи сучасного регіонального управління визначають необхідність інтеграції стратегічного планування, інноваційного розвитку та соціальної відповідальності як ключових складових ефективної державної політики.

2. Аналіз сучасного стану механізмів державного управління розвитком регіонів України свідчить про їхню поступову трансформацію в умовах децентралізації та воєнних викликів, однак ефективність їх функціонування

залишається нерівномірною. З одного боку, спостерігається посилення ролі місцевого самоврядування, впровадження стратегічного планування та розширення інструментів фінансової автономії регіонів. З іншого боку, існують проблеми, пов'язані з недостатньою координацією між рівнями влади, обмеженістю ресурсної бази, значними регіональними диспропорціями та впливом воєнних руйнувань. Ефективність управлінських механізмів також знижується через недостатню інтеграцію інноваційних інструментів, слабкий рівень цифровізації управлінських процесів та залежність від державного фінансування. Водночас позитивною тенденцією є зростання ролі стратегічних документів розвитку регіонів та активніше залучення міжнародної допомоги. Існуюча система державного управління потребує подальшого удосконалення, особливо в частині підвищення її адаптивності та результативності.

3. Вивчення зарубіжного досвіду післявоєнного регіонального відновлення демонструє, що успішні моделі базуються на комплексному підході, який поєднує економічну реконструкцію, інституційні реформи та соціальну стабілізацію. Досвід країн Європи свідчить про ефективність програм цільового фінансування, масштабних інвестицій у інфраструктуру та активної участі міжнародних організацій у процесах відновлення. Важливою складовою є також створення спеціальних фондів розвитку регіонів, впровадження механізмів державно-приватного партнерства та стимулювання інноваційної діяльності. У багатьох країнах успішно застосовувалися принципи децентралізації та передачі повноважень на місцевий рівень, що сприяло більш ефективному використанню ресурсів. Крім того, значна увага приділялася соціальній інтеграції населення та відновленню людського капіталу. Ключовими факторами успіху є довгострокове стратегічне планування, прозорість управління та орієнтація на сталий розвиток.

4. Дослідження повоєнних пріоритетів розвитку регіонів України показує, що основними напрямками удосконалення механізмів державного

управління є відновлення інфраструктури, модернізація економіки, забезпечення соціальної стабільності та екологічна безпека. У центрі уваги має бути створення умов для повернення населення, розвиток людського капіталу та стимулювання економічної активності регіонів. Важливим пріоритетом є впровадження інноваційних технологій в управління, розвиток цифрових сервісів та підвищення прозорості прийняття рішень. Також значну роль відіграє формування ефективної системи залучення інвестицій, у тому числі міжнародних, для фінансування відновлювальних проєктів. Не менш важливим є забезпечення екологічної складової розвитку через впровадження «зелених» технологій та раціональне використання ресурсів. Повоєнна трансформація визначає необхідність переорієнтації державного управління на принципи сталості, інноваційності та регіональної збалансованості.

5. Практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного управління розвитком регіонів України передбачають комплексну модернізацію управлінської системи з акцентом на підвищення її ефективності, прозорості та адаптивності. Насамперед доцільним є посилення інституційної спроможності органів влади шляхом чіткого розмежування повноважень і вдосконалення координації між державним, регіональним та місцевим рівнями управління. Важливо також розширити використання цифрових технологій для моніторингу, планування та оцінки управлінських рішень. Особливу увагу слід приділити розвитку державно-приватного партнерства та створенню сприятливого інвестиційного клімату. Необхідним є запровадження ефективної системи управління ризиками, особливо в умовах воєнної та поствоєнної нестабільності. Крім того, доцільно активізувати залучення громадськості до процесів прийняття рішень, що підвищить рівень довіри та ефективність реалізації політики. Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме формуванню сучасної моделі регіонального управління, орієнтованої на сталий розвиток та європейську інтеграцію України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко К. Є. Swot-аналіз території як передумова формування стратегічного бачення її економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 126 – 130.
2. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни): Навч. посібник. К.: Міленіум, 2003. 162 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bakumenko_alerii/Teoretychni_ta_orhanizatsiini_zasad_y_derzhavnoho_upravlinnia_Opornyi_konspekt.pdf
3. Безверхнюк Т.М. Ресурсне забезпечення регіонального управління: теоретико-методологічні засади : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ. 2009. 320 с.
4. Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвеев Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 2 (76). С.30 – 35.
5. Боронос В. Оцінка ролі фінансового потенціалу регіону в дослідженні стійкості економічного розвитку території. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія «Фінанси і кредит». 2011. № 2. С. 76. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14054265.pdf>
6. Британська енциклопедія. URL: <https://www.britannica.com/science/region-geography>
7. Буринська О.І. Еволюція Концепції сталого розвитку як головної парадигми нового тисячоліття. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Випуск 7. Частина 1. С. 57 – 60.
8. Вишиванюк М.В. Механізми державного управління сталим розвитком регіонів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011.

№ 3. URL: www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=473

9. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34 – 43.

10. Гавкалова Н.Л. Ефективність розвитку територій у системі державного управління. Харків, 2023. 28 с.

11. Герасимчук З. В. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 59 – 72.

12. Гнатенко А.І. Теоретичні підходи до визначення механізму стратегічного планування у сфері державного управління регіональним розвитком. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. № 2 (44). 296 с.

13. Грищенко І.М. Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf

14. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки: стратегічні цілі і способи їх досягнення. Громадський простір. URL: www.prostir.ua/?news=derzhavna-stratehiya-rehionalnoho-rozvytku-na-2021-2027-roky-stratehichni-tsili-i-sposoby-jih-dosyahnennya

15. Державне управління : підручник : у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

16. Державне управління: Словник-довідник. За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

17. Державне управління та державні установи: Навч. посіб. для дистанційного навчання. В. П. Рубцов, Н. І. Перинська; За ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. К.: Університет «Україна», 2008. 440 с.

18. Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 04

серпня 2023 року № 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-п#Text>

19. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети: монографія. [Електронний ресурс]. К.: Наукова думка, 2006. 512 с.

20. Євтушенко В.А., Рахман М.С., Мангушев Д.В. Регіональна інфраструктура: модернізація, пріоритети та перспективи розвитку. *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 161 – 168.

21. Єрмакова О.А. Сучасні виклики для інноваційного розвитку регіонів України. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 1 (18). С. 186 – 190.

22. Зимогляд В.Я. Регіон у системі міжнародних відносин. Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 4 (23). С. 160 – 173.

23. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження. ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. Київ. 2017. 108 с.

24. Качний О.С. Формування та реалізація дієвих механізмів державного управління соціально-економічними процесами регіонального рівня. Державне управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 64–66.

25. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>

26. Колісниченко Н.М. Сучасні підходи до формування та реалізації державної політики в контексті відновлення України та її стійкого розвитку: врахування інсайтів Німеччини. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2024. Випуск 32. С. 36 – 42.

27. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

28. Короткий Оксфордський словник англійської етимології. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/sociology-and-social-reform/sociology-general-terms-and-concepts/region>
29. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2009. № 3. URL: www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=56
30. Краснопольська Т. М. Регіональна політика України: типи та інструменти. *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2016. Вип. 58. С. 189–202.
31. Красностанова Н.Е., Медловська Н.В. Збалансований розвиток інфраструктури регіону. *Бізнес Інформ*. 2022. № 11. С. 128 – 133.
32. Красностанова Н.Е., Медловська Н.В. Інновації стійкого розвитку регіонів України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 354 – 365.
33. Красностанова Н.Е., Медловська Н.В. Проблемні аспекти відновлення регіонів України в період дії правового режиму воєнного стану та у повоєнний період. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2024. Випуск 31. С. 115 – 123.
34. Куйбіда М. С. Державне управління розвитком міст із спеціальним статусом. Монографія. Рівне: ППДМ, 2011. 192 с.
35. Лашук О.С. Державне регулювання розвитку регіону в умовах трансформації українського суспільства. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2016. № 2. URL: <https://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/17192/1/10%20Лашук%20О.%20С.%20Державне%20регулювання%20розвитку%20регіону%20в%20умовах%20отрансформації%20українського%20суспільства.pdf>
36. Лелеченко А.П. Комплексний механізм формування і реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні. Київ, 2020. 30 с.

37. Мамедов Сахіб Алі огли. Зарубіжний досвід побудови стратегій соціально-економічного розвитку регіонів держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=797>

38. Медловська Н.В. Забезпечення стійкості регіонального розвитку в умовах воєнного стану. Сучасний менеджмент : моделі, стратегії, технології : матеріали XXIII Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнарод. участю. 28 квіт. 2022 р. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2022. С. 104 – 105. URL:https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolympconf/xxiii_konferenciya_suchasnyu_menedzhment_modeli_strategiyi_tehnologiyi_2022.pdf

39. Медловська Н.В. Забезпечення функціонування основних складових регіональної інфраструктури в умовах воєнного стану. Публічне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи [Електронний ресурс] : матеріали XIII наук. Інтернет-конф. за міжнар. участю для аспірантів та докторантів, 27 трав. 2022 р. Одеса : Навчально-науковий інститут публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка», 2022. С. 93 – 96.

40. Медловська Н.В. Огляд досліджень аналітичних центрів у сфері регіонального розвитку в Україні. Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 8 жов. 2021 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2021. С. 313. URL: www.oridu.odessa.ua/9/buk/27102021.pdf

41. Медловська Н.В. Управління регіональним розвитком в умовах дії воєнного стану. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. Випуск 29. С. 286 – 289.

42. Медловська Н.В., Яценко О.В. Теоретичні підходи до обґрунтування змісту механізмів державного управління стійким регіональним розвитком в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 185 – 199.

43. Мірзоєва Т.В., Томашевська О.А. До визначення сутності поняття «регіон». *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 48 – 50.

44. Могиль О. Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах європейської інтеграції. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Політичні науки та публічне управління. 2022. Випуск 2 (62). С. 101 – 105.

45. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посібн. За заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: УАДУ, 1998. 160 с.

46. Нагорна І.В. Розвиток регіонів України у сучасних умовах: проблеми та шляхи вирішення. *Наукові перспективи*. 2025. № 2 (56). С. 491 – 500.

47. Ольшанський Г.В. Роль регіонального підходу в сучасних економічних дослідженнях. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4674

48. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

49. План Відновлення України. Національна рада з відновлення. Липень, 2022. URL: https://cdn.prod.websitefiles.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf

50. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. Київ, 2022. URL: <https://www.dossier.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war- reconstruction-UA.pdf>

51. Поступна О. Забезпечення стійкого розвитку регіонів у період повоєнного відновлення України шляхом формування її іміджу в туристичній та курортно-рекреаційній сфері. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2025. Випуск 33. С. 169 – 176.

52. Про внесення змін до пункту 3 Положення про Офіс реформ : Постанова Кабінету міністрів України від 03 травня 2022 року № 518.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2022-п#Text>

53. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

54. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>

55. Проблеми та перспективи забезпечення стійкості регіонів і територіальних громад. 04.11.2020. О. О. Резнікова, А. В. Лепіхов, центр безпекових досліджень, Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/problemi-ta-perspektivi-zabezpechennya-stiykosti-regioniv-i>

56. Регіональна політика та механізми її реалізації. за ред. М.І. Долішнього. К.: Наукова думка, 2003. 504 с.

57. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія. А. Романюк. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 391 с.

58. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження : [монографія]. С.А. Романюк. К.: УАДУ, 2001. 112 с.

59. Сизоненко О.В. Теоретичні підходи до формування механізмів державного управління сталим розвитком територій. *Молодий вчений*. Листопад, 2018. № 11 (63). С. 987 – 992.

60. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/sp:dark#n5>

61. Тертичка В. Механізм формування і здійснення державної політики. *Вісник Державної служби України*. 2000. № 4. С. 83 – 89.

62. Шашина М.В., Солосіч О.С., Місяйло О.В., Очеретяна О.В. Аналіз стратегій регіонального розвитку в контексті імплементації засадничих положень концепції смарт-спеціалізації у національну політику розвитку регіонів. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. № 5. URL: www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/73.pdf

63. Шульц С.Л., Луцків О.М. Досвід повоєнного відновлення економіки країн Балканського регіону: фінансові та структурні особливості. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2023. Вип. 56. С. 62 – 80.

64. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>

65. Як забезпечити стійкість економіки в умовах війни. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/03/06/683364/>

66. Яремчук Р.Є. Ефективність реалізації державної регіональної політики в контексті проблематики територіальних диспропорцій. *Регіональна економіка*. 2021. №2 (100). С. 61–71.

67. Medlovska Nataliia. Analysis of the problems of regional development using the theory of change. «Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice», conferință științifico-practică internațională (8 ; 2022 ; Chișinău). Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice : Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, ediția a 8-a, 25 februarie 2022, comitetul organizatoric: Balan Oleg [et al.] ; colegiul redacțional: Popovici Angela [et al.]. Chișinău : AAP, 2022 (Print-Caro). pp. 137 – 140.

68. Maiev Andrii, Medlovska Nataliia. Some issues on sustainability of regional development. «Teoria și practica administrării publice», conferință științifico-practică internațională (2021 ; Chișinău). Teoria și practica administrării publice : Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 21 mai 2021. comitetul științific: Oleg Balan [et al.] ; comitetul organizatoric: Oleg Balan (președinte) [et al.]. Chișinău : AAP, 2021 (Tipogr. «Print-Caro»). pp. 39 – 42.

URL: <https://iap.gov.md/images/conferinte/21.5.21/21.5.21.pdf>

69. Sychenko V., Marenichenko V. State management of regional development on the basis of European standards. *Public Administration and Regional Development*, 2019 (4), pp. 441 – 463.

70. Yatsenko Volodymyr, Artemenko-Didenko Anna, Medlovska Natalia, Dulina Oksana. Formation of information environment and development of the service e-government. *Challenges of COVID-19 Pandemics for Economics and Business Administration Conference Proceedings of the XIIth International Conference Globalization and Higher Education in Economics and Business Administration GEBA 2020*. pp. 557 – 570.